

Εβδη Ν. Φραγκίσκου

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ

Εβδη

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΛΟΓΟΙ

ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ
ΚΑΙ Ο ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1947

Αρ. ερωτ. 46162

Ελληνογλωσσική
Μαρίνα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος τοῦ Κικέρωνος.

Ὁ Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (M. Tullius Cicero) ἐγεννήθη τὴν 3ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 106 π.Χ. πλησίον τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Λατίου Agrinum. Κατήγετο ἐκ γονέων εὐπόρων, ἀνηκόντων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἰππέων (ordo equester), οἱ ὅποιοι κατέβαλον πᾶσαν φροντίδα, ἵνα τύχη ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως ἀρίστης. Προγόνους ἐπιφανεῖς (nobiles) δὲν εἶχε, ὥστε δὲν ἠτύχησε νὰ κληρονομήσῃ παρ' αὐτῶν εὐγένειαν. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε προικισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ σπανίας εὐφυΐας, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐθανυμάζετο καὶ ἐξετιμᾶτο ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας, ἧτις ἐχαρακτήριζεν αὐτόν, νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα καὶ νὰ γίνῃ *novus homo*, ὡς ἐλέγετο ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων πᾶς, ὅστις ἀνεδεικνύετο διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρετῆς.

Νεώτατος ὁ Κικέρων μετέβη εἰς Ῥώμην, ὅπου ἐδιδάχθη ὑπὸ διακεκριμένων διδασκάλων ῥητορικὴν, φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν. Ἀλλὰ τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα τῆς Ῥώμης ἐθεώρησε στενὸν ἢ φιλομάθειά του καὶ παρεκίνησεν αὐτόν νὰ ἀναζητήσῃ εὐρύτερους πνευματικοὺς ὀρίζοντας. Πρὸς τοῦτο ἀπεδήμησε τὸ 79 π.Χ. εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του διὰ τῶν ἀρίστων διδαγμάτων τοῦ ἀναζῶντος Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἀκμαζούσας τότε ῥητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Ρόδου.

Μετὰ διετεῖς σπουδὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην τὸ 77 π.Χ., ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν Τερεντίαν, ἐξ ἧς ἀπέκτησε δύο τέκνα, τὸν Μᾶρκον καὶ τὴν Τυλλίαν.

Τὸ ῥητορικὸν στάδιον καὶ ἡ ἐν γένει δραῖσις τοῦ Κικέρωνος ἀρχεῖται κυρίως ἐπὶ τοῦ Σύλλα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπικίνδυνον παντοδυναμίαν μόνος αὐτὸς ἐκ τῶν ῥητόρων δὲν ἐφοβήθη.

Ταχύτατα ἀπέκτησε φήμην ὑπερόχου δικανικοῦ ῥήτορος, διότι

διὰ τῆς ἀπαραμίλλου ρητορικῆς ἱκανότητός του ἐπετύγγανε τὴν ἀθώωσιν τῶν περισσοτέρων κατηγορουμένων πελατῶν του. Διὰ τοῦτο οἱ συμπολιταὶ του τὸν ἠγάπησαν καὶ τὸν ἐξετίμησαν καὶ ἐκθύμως ὑπεστήριζον αὐτὸν διὰ τῆς ψήφου των κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς ἀγῶνας τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου.

Εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα ἀνῆλθε βαθμηδόν, ἐκλεγόμενος μὲ μεγάλην πάντοτε πλειοψηφίαν. Τὸ 75 π. Χ. ἐξελέγη ταμίας (quaestor), τὸ 69 π.Χ. ἀνώτερος ἀγορανόμος (aedilis curulis), τὸ 66 π.Χ. στρατηγὸς (praetor) καὶ τὸ 63 π.Χ. ὕπατος (consul). Ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθροὺς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. Μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ ἐν τῷ ἰδιωτικῷ του βίῳ εἶρε τέλος οἰκτρὸν, φρονευθεὶς τὸ 48 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν ὑπὸ ἀνθρώπων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ὅστις ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς του, διότι ὁ Κικέρων εἶχε γράψει ἐναντίον αὐτοῦ 14 λόγους, τοὺς καλουμένους Φιλιππικούς.

2. Ἔργα τοῦ Κικέρωνος.

Ἔργα τοῦ Κικέρωνος εἶναι α) **ρητορικοὶ λόγοι** (oratiōnes), β) **αἱ συγγραφαὶ περὶ ρητορικῆς** (opēra rhetorica), γ) **αἱ φιλοσοφικαὶ συγγραφαὶ** (scripta ἢ opēra philosophica) καὶ δ) **αἱ ἐπιστολαὶ** (epistulae). Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἀπὸ ἐπόψεως περιεχομένου καὶ μορφῆς εἶναι τὰ ὀνομαστότερα δημιουργήματα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ. Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος, ἰδίᾳ δὲ οἱ ρητορικοὶ του λόγοι, ἐμελεῖσθαι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ κατὰ τὸν μεσαῖωνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἤσκησε δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παιδείας ἐν γένει τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Ὡς ρήτωρ ὁ Κικέρων ἐθεωρήθη ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, πρὸς τὸν ὁποῖον παραλληλίζει αὐτὸν ὁ Πλούταρχος.

3. Εἰσαγωγή.

α) Εἰς τοὺς τέσσαρας κατὰ Καταλίνα λόγους.

Οἱ ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ καὶ ἡ τρομοκρατία τοῦ Σύλλα, ἡ ἀνισότης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τάξεων καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δυσφορία, ἡ νέκρωσις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀποτέλεσμα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, αἱ συνεχεῖς πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων

ἀνὰ τὰς ἀπωτάτας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ γενικῶς νοσηρὰ καὶ ἀξιοφθόρητος κατάστασις τοῦ πολιτειακοῦ καθεστῶτος ἐν Ρώμῃ καὶ ἡ διαφθορὰ καὶ ἔκλυσις τῶν ἠθῶν ἐδημιούργησαν γόνιμον ἔδαφος εἰς τὸν ἕξ ἐπισήμου πατρικίας οἰκογενείας διαβόητον ἄσωτον Λεύκιον Σέργιον Κατιλίαν, ἵνα μετ' ἄλλων ὁμοφρονούντων, οἱ ὅποιοι ἀνέμενον ὀφέλη ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος, συνόμωσιν τὸν ὄλεθρον τῆς πολιτείας κατὰ τὰς γνωστὰς ἐκ τῆς ἱστορίας εἰδήσεις.

Ἐπαυτοὶ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 63 π. Χ., ἦσαν ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων καὶ ὁ Γάιος Ἀντώνιος. Ἡ ἔγκαιρος δὲ καταγγελία τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν εἰς τὸν γενναῖον ἕπαυτον Κικέρωνα εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ταχεῖαν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν ματαίωσιν τῶν καταχθονίων σκοπῶν τῆς. Διὰ τῶν δραστηρίων δηλ. μέτρων, τὰ ὅποια ἔλαβεν ὁ Κικέρων πρὸς ἀνατροπὴν τῶν σχεδίων τῶν συνωμοτῶν, κατώρθωσε καὶ αὐτοὺς νὰ ἐξοντώσῃ καὶ τὴν πατρίδα του νὰ σώσῃ ἀπὸ βεβαίου ὄλεθρου, ὀνομασθεῖς διὰ τοῦτο *pater Patriae*.

Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἀναφέρονται τέσσαρες λόγοι τοῦ Κικέρωνος (M. T. Ciceronis Orationes in Catilinam).

Τὸν πρῶτον κατὰ Κατιλίαν λόγον ἐξεφώνησεν ὁ Κικέρων παρόντος καὶ τοῦ Κατιλίαν ἐν τῇ συγκλήτῳ, ἡ ὅποια εἶχε συνέλθει πρὸς τοῦτο τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σηθίου Διός. Διὰ τοῦ λόγου τούτου ἐσκόπει ὁ Κικέρων νὰ παρορμηθῇ τὴν διστάζουσαν συγκλητὸν πρὸς λήψιν δραστηριωτέρων μέτρων κατὰ τῶν συνωμοτῶν, οἵτινες βλέποντες τὴν ἀδράνειαν τῆς πολιτείας ἀπεθρασύνοντο.

Ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ, τὸν ὅποιον ἐξεφώνησε πρὸς τὸν Δῆμον τὴν ἐπομένην ἡμέραν, τοῦ Κατιλίαν εὐρισκομένου εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ συνωμοτοῦ Μανλίου, προσεπάθησεν ὁ Κικέρων νὰ διασαφήσῃ τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα ἀφ' ἐνὸς μὲν καθησυχάσῃ τὰ πνεύματα τῶν συμπολιτῶν του, ἀφ' ἑτέρου δὲ πτοήσῃ τοὺς ἀπομεινάντας ἐν Ρώμῃ συνωμοτάς, ὥστε νὰ μὴ προβοῦν εἰς οὐδεμίαν ἐνέργειαν.

Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἀνακάλυψως τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς συλλήψεως τῶν συνωμοτῶν ἔγινε τὴν 3ην Δεκεμβρίου ἐν τῇ συγκλήτῳ, τὴν ὅποιαν συνεκάλεσε πρὸς τοῦτο ὁ Κικέρων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁμονοίας. Κατὰ τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὸ ἀδημονοῦν πλῆθος τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνδριασεως τῆς συγκλήτου διὰ τοῦ τρίτου κατὰ Κατιλίαν λόγου του, τὸν ὅποιον θὰ ἐρμηνεύσωμεν.

Διὰ τοῦ τετάρτου λόγου, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλεν ὁ Κικέρων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν 5ην Δεκεμβρίου, ὅτε ἐγένετο συζήτησις περὶ τῆς ἐπιβλητέας ποινῆς εἰς τοὺς συνωμότας, συμφωνεῖ ἀπολύτως πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Δεκίμου Ἰουνίου Σιλανοῦ. Οὗτος εἶχε προτείνει νὰ τιμωρηθοῦν οἱ συνωμόται διὰ θανάτου, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀποκρούων τὴν ἐπιεικεστέραν πρότασιν τοῦ Γ. Ἰουλίου Καίσαρος, ὅστις εἶχεν εἰσηγηθῆ νὰ παραδοθοῦν εἰς ἄγρυστον ἐπιτήρησιν καὶ νὰ ἀπομονωθοῦν ἀνά τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας, δημοιομένης ἅμα καὶ τῆς περιοουσίας αὐτῶν.

β) Εἰς τὸν ὑπὲρ Ἀρχίου τοῦ ποιητοῦ λόγον.

Ὁ Ἀρχίας, Ἕλλην τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 120 π. Χ. εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν, ἕξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Ἡ μεγάλη αὐτὴ πρωτεύουσα τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ ἀκμαίαν τὴν παραδόσιν τοῦ Ἑλλήν. πολιτισμοῦ καὶ ἦτο περίφημον κέντρον τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν, βίου πολυτελοῦς καὶ ἀνέτου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας εἶχεν ὅλα τὰ μέσα νὰ μορφωθῆ ἐπαρκῶς καὶ νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ποιητικὴν του ἰδιοφυΐαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεσκίασεν ὅλους τοὺς συγχρόνους του ποιητὰς καὶ ἀπέσπασεν ἐνωρότητα τὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν συγχρόνων του.

Ἄλλ' ἢ Ἀντιόχεια δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος τόπος, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ποιητὴν εἰρήνην καὶ διαρκῆ ἀσφάλειαν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀρχίας ἐγκατέλειπε τὴν Συρίαν καὶ περιηγήθη διαδοχικῶς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ κατόπιν τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα. Παντοῦ ἐθαυμάσθη τὸ ποιητικόν του ἄλγαντον. Ὁ Τάρας, τὸ Ρήγιον, ἢ Νεάπολις ἐπεδαφίλευσαν εἰς αὐτὸν ἀφθόνους τιμὰς καὶ στεφάνους καὶ τὸν ἐνέγραψαν τιμῆς ἕνεκα εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Τέλος διηυθύνθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν τοῦ κόσμου, τὴν Ρώμην, ὅπου ἔφθασε τὸ ἔτος 102 π. Χ. ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μαρίου καὶ Κάτλου.

Ὁ Ἀρχίας ἐφιλοξενήθη ἐν Ρώμῃ παρὰ τῇ μεγάλῃ οἰκογενείᾳ τῶν Λουκούλλων. Οἱ Λούκουλλοι, θαυμασταὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ γινῶσται τῆς Ἑλληνικῆς, περιέβαλλον μὲ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν τὸν ποιητὴν, τὸν ἐχοράτησαν εἰς τὸν οἶκόν των καὶ τοῦ παρέσχον τὴν ὑψηλὴν των προστασίαν. Ὁ Ἀρχίας δὲν ἀπεμακρύνθη ἕκτοτε ἐκ τῆς Ρώμης, εἰ μὴ ὁσάκις ἠκολούθησε τοὺς προστάτας του καὶ ἰδίως τὸν Μάρκον Λούκουλλον, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς εἶχεν ἰδιαιτερον σύνδεσμον, εἰς τὰς ἐκστρατείας των καὶ ἄλλα ταξίδια.

Καθὼς μανθάνομεν ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὑπὲρ τοῦ ποιητοῦ, ὁ Ἄρχιαις ὕμνησε τὸν πόλεμον τοῦ **Μαρίου κατὰ τῶν Κίμβρων καὶ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον**, τὸν ὁποῖον διεξήγαγεν εἰς τῶν προστατῶν του, ὁ Λεύκιος Λούκουλλος. Τέλος δὲ ἤρχισε νὰ γράφῃ ποίημα ἀναφερόμενον εἰς τὴν **ὑπατείαν τοῦ Κικέρωνος**. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἐτελείωσεν ὁ ποιητής. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Ἄρχιαιου δὲν σφύζεται οὔτε εἰς στίχος. Ἐπὶ τὸ ὄνομά του φέρονται μόνον 35 **ἐπιγράμματα**, ἀλλὰ καὶ ἡ γνησιότης των ἀμφισβητεῖται καὶ ἡ ποιητικὴ ἀξία των εἶναι μετριωτάτη.

Κατὰ τὸ ἔτος 66 π. Χ. ἐψηφίσθη ἐν Ρώμῃ νόμος ὑπὸ τοῦ δημάρχου Γαίου Παπίου (lex Papia de civitate Romana), διὰ τοῦ ὁποῖου ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ξένους (peregrinos) νὰ διαμένουν ἐν Ρώμῃ. Ὁφείλε λοιπὸν καὶ ὁ Ἄρχιαις νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ρώμην, ἂν ἀπεδεικνύετο ὅτι δὲν ἦτο ρωμαῖος πολίτης. Τὸ 62 π. Χ. κατηγορήθη ὑπὸ τινος Γραττίου (Grattius), ὅτι δὲν εἶχεν ἀποκτήσει νομίμως τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ρωμ. πολίτου.

Ἡ κατηγορία ἐστηρίζετο κυρίως ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Ἄρχιαις ἀπὸ τὸ 89 π. Χ. μέχρι τοῦ 62 δὲν εἶχε παρουσιασθῆ ἐνώπιον τῶν τιμητῶν (censores) διὰ νὰ ἀπογραφῇ, οὔτε εἰς φυλὴν (tribus) εἶχε καταλεχθῆ, οὔτε εἰς λόχον (centuriae) οὔτε εἶχεν ἀσκήσει ποτὲ τὸ ὑψιστον δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου, τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου.

Πράγματι ὁ Ἄρχιαις δὲν εἶχε προσέλθει εἰς τοὺς τιμητὰς κατὰ τὰ ἔτη 86 καὶ 70, ὅτε εἶχε γίνεи τίμησις (census) τῶν πολιτῶν καὶ τοῦτο διότι ἔτυχε νὰ μὴ εὐρίσκειται ἐν Ρώμῃ, ἀλλὰ ἐν Ἀσίᾳ μετὰ τοῦ Λουκούλλου.

Τὸν κατηγορούμενον ποιητὴν ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπίσῃ ὁ Κικέρων ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτόν, ὡς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ διότι ἤθελε νὰ περιποιηθῆ καὶ νὰ φανῆ εὐάρεστος πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς φίλους καὶ προστατὰς τοῦ ποιητοῦ, τοὺς Λουκούλλους.

Δὲν εἶναι ἐπισημῶς μεμαρτυρημένον ἂν ὁ Ἄρχιαις ἠθωφώθη ἐκ τοῦ γεγονότος ὅμως ὅτι οὗτος παρέμεινεν ἐν Ρώμῃ καὶ μετὰ τὴν δίκην, συνάγεται ὅτι ὁ Κικέρων διὰ τῆς σθεναρῆς καὶ γλαφυρῆς συνηγορίας του ἐπέτυχε τὴν ἀθώωσίν του.

ΜΕΡΟΣ Α'

X KEIMENON

ORATIO IN CATILINAM TERTIA

Quam in contione quo die Allobroges indicarunt habuit.

Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, 1
fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium cla- 1
rissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, ho-
dierno die deorum immortalium summo erga vos amore, labo-
ribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac paene
ex faucibus fati ereptam et vobis conservatam ac restitutam
videtis; et si non minus nobis iucundi atque illustres sunt ei 2
dies quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur quod sa-
lutis certa laetitia est, nascendi incerta condicio, et quod sine
sensu nascimur, cum voluptate servamur, profecto, quoniam
illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolen-
tia famaue sustulimus, esse apud vos posterosque vestros in
honore debeat is, qui eandem hanc urbem conditam amplifi- *eam de*
catamque servavit. Nam toti urbi, templis, delubris, tectis ac *197*
mœnibus subiectos prope iam ignes circumdatosque restinxi-
mus, idemque gladios in rem publicam dstrictos rettudimus
mucronesque eorum a iugulis vestris deiecimus: quae quoniam 3
in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me, vobis iam
exponam breviter, Quirites, ut et quanta et quam manifesta,
et qua ratione investigata et comprehensa sint, vos, qui igno-
ratis et expectatis, scire possitis.

Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum
sceleris sui socios, huiusce nefarii belli acerrimos duces, Romæ
reliquisset, semper vigilavi et providi, Quirites, quem ad modum

- 2 in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus; nam tum, cum ex urbe Catilinam eiciebam—non enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit—sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram aut eos qui restitissent
- 4 infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego, ut vidi, quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romæ remansisse, in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut quid agerent quid molirentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti vestræ provideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives eodemque itinere [cum litteris mandatisque] ad Catilinam esse missos, comitemque iis adiunctum esse T. Volturcium, atque huic esse ad Catilinam datas litteras, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam ab dis immortalibus, [ut] tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno
- 5 die L. Flaccum et G. Pomptinum prætores, fortissimos atque amantissimos rei publicæ viros, ad me vocavi, rem exposui, quid fieri placeret ostendi. Illi autem, qui omnia de re publica præclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium susceperunt et, cum abvesperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt atque ibi in proximis villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interessent. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam suspitione multos fortes viros eduxerant, et ego ex præfectura Reatina complures delectos adulescentes, quorum opera utor adsidue in rei publicæ præsidio, cum gladiis miseram.
- 6 Interim tertia fere vigilia exacta, cum iam pontem Mulvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent unaque Volturcius, fit in eos impetus; educuntur et ab illis gladii et a nostris. Res prætoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris.

Tum interventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat com- 3
missa, sedatur. Litterae, quaecumque erant in eo comitatu, inti-
gris signis praetoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum
iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum
improbissimum machinatorem Cimbrum Cabinium, statim ad
me, nihil dum suspicantem vocavi; deinde item accersitus est L.
Statilius, et post eum C. Cethegus; tardissime autem Lentulus
venit, credo quod in litteris dandis praeter consuetudinem pro-
xima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis huius civitatis 7
viris, qui audita re frequentes ad me mane convenerant, litteras
a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret, ne si nihil
esset inventum, temere a me tantus tumultus iniectus civitati
videretur, negavi me esse facturum ut de periculo publico non
ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quiri-
tes, si ea quae erant ad me delata, reperta non essent, tamen
ego non arbitrabar in tantis rei publicae periculis esse mihi
nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem cele-
riter, ut vidistis, coëgi. Atque interea statim admonitu Allobro- 8
gum C. Sulpicium praetorem, fortem virum, misi, qui ex aedi-
bus Cethegi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille ma-
ximum sicarum numerum et gladiatorum extulit.

Introducti Volturcium sine Gallis; fidem publicam iussu 4
senatus dedi; hortatus sum, ut ea quae sciret sine timore indi-
caret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, a
P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut ser-
vorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exer-
citu accederet. Id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus
partibus, quem ad modum discriptum distributumque erat, icen-
dissent caedemque infinitam civium fecissent, praesto esset ille
qui et fugientes exciperet et se cum his urbanis ducebus coniu-
geret. Introducti autem Galli iusiurandum sibi et litteras ab 9
Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem data esse dixerunt,
atque ita sibi ab his et a L. Cassio esse praescriptum, ut equi-
tatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi copias
non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fatibus Sibyl-
linis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium

ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset
 necesse. Cinnam ante se et Sullam fuisse; eundemque dixisse
 fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque impe-
 rii, qui esset annus decimus post virginum absolutionem, post
 10 Capitoli autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego
 cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis
 Saturnalibus caedem fieri atque urbem incendi placeret, Cethe-
 5. go nimium id longum videretur. Ac ne longum sit, Quirites,
 tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. Pri-
 mum ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum incidimus,
 legimus: Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et po-
 pulo sese, quae eorum legatis confirmasset, facturum esse; orare
 ut item illi facerent quae sibi eorum legati recepissent. Tum
 Cethegus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, quae
 apud ipsum erant deprehensa, respondisset dixissetque se sem-
 per honorum ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris
 debilitatus atque abiectus conscientia repente conticuit. Intro-
 ductus est Statilius: cognovit et signum et manum suam. Reci-
 tatae sunt tabellae in eandem fere sententiam; confessus est.
 Tum ostendi tabellas Lentulo et quaesivi cognosceretne signum.
 Adruit. «Est vero», inquam, «notum quidem si-
 gnum, imago avi tui, clarissimi viri, qui
 amavit unice patriam et cives suos; quae
 quidem te a tanto scelere etiam muta revo-
 11 care debuit». Leguntur eadem ratione ad senatum Allo-
 brogum populumque litterae. Si quid de his rebus dicere vellet,
 feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem
 aliquando, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit; quae-
 sivit a Gallis, quid sibi esset cum eis, quam ob rem domum
 suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter con-
 stanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venis-
 sent, quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sibylli-
 nis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta conscientiae
 vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infitiri, repente praeter
 opinionem omnium confessus est. Ita eum non modo ingenium
 illud et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter

^{Top. et vim manifesti et deprehensi sceleris}
 vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito litteras proferri atque aperiri iubet quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus tamen et signum et manum suam cognovit; erant autem sine nomine, sed ita: «Quis sim, scies ex eo quem ad te misi. Cura, ut vir sis, et cogita quem in locum sis progressus: vide, ecquid tibi iam sit necesse, et cura ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum». Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere coepisset ad extremum nihil ex eis quae Galli insimulabant, negavit. Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique unius cuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, voltus taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter sese aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului de summa re publica quid fieri placeret: dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate est secutus; et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maximis periculis sit liberata. Deinde L. Flaccus et C. Pomptinus praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac iure laudantur. Atque etiam viro forti collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui huius coniurationis participes fuissent, a suis et a rei publicae consiliis removisset; atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendae urbis deposcerat, in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est

ex iis colonis, quos Fæsulas L. Sulla deduxit, in Q. Annum Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate senatus est usus, Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium novem hominum perditissimorum / poena / re publica conservata reliquorum
 15 mentes sanari posse arbitraretur. / Atque etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit, et his decreta verbis est, «quod urbem incendiis, caede cives, Italiam bello liberaassem». Quæ supplicatio si cum ceteris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene gesta, haec una conservata re publica constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est: Nam P. Lentulus, quamquam patefactis iudiciis, confessionibus suis, iudicio senatus non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glau-
 7 Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimi-
 16 que belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existimare debetis omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes his depulsis urbis periculis concidisse; quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo. Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassii adipes nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam: Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum urbis mœnibus continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat. Iam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, confectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret,
 17 vigilaret, laboraret: frigus sitim, famem ferre poterat. Hunc

ego hominem, tam acrem, tam audacem, tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulvissem (dicam id, quod sentio, Quirites), non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulvissem. Non ille nobis Saturnalia constitueret, neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicæ denuntiavisset, neque commisisset ut signum, ut litteræ suæ testes manifesti sceleris deprehenderentur. Quæ nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum unquam sit tam palam inventum, quam hæc tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos unquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

Quamquam hæc omnia, Quirites, ita sunt a me admini- 8
strata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta, et 18
provisa esse videantur. Idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita præsentibus his temporibus open et auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque caeli, ut fulminum iactus, ut terræ motus relinquam, ut omittam cetera, quæ tam multa nobis consulibus facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe quod sum dicturus, neque prætermittendum neque relinquendum est.

Nam profecto memoria tenetis Cotta et Torquato consulibus 19
complures in Capitolio res de caelo esse percussas cum et simulacra deorum depulsa sunt et statuæ veterum hominum deiectæ et legum sacra liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque lactantem uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. Quo quidem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac

domesticum et totius urbis atque imperii occasum adpropinquare
 dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo numine
 20 prope fata ipsa flexissent. Itaque illorum responsis tum et ludi
 per decem dies facti sunt, neque res ulla, quae ad placandos deos
 pertineret, praetermissa est. Idemque iusserunt simulacrum Jovis
 facere maius et in excelso collocare et contra, atque antea fuerat,
 ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum,
 quod videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore
 ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis atque
 imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspici
 possent. Atque id signum collocandum consules illi locaverunt;
 9 sed tanta fuit operis tarditas, ut neque superioribus consulibus
 21 neque nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest
 esse, Quirites, tam aversus a vero, tam praecipuus, tam mente
 captus, qui neget haec omnia, quae videmus, praecipueque hanc
 urbem deorum immortalium nutu ac potestate administrari? E-
 tenim, cum esset ita responsum, caedes, incendia, interitum rei
 publicae comparari, et ea per cives, quae tum propter magnitu-
 dinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo
 cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensistis.
 Illud vero nonne ita praesens est ut nutu Jovis Optimi Maximi
factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo
 iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae duce-
 rentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque
 ad vos senatumque converso omnia et senatus et vos, quae erant
contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis.
 Quo etiam maiore sunt isti odio supplicioque digni, qui non
 solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis
 atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes interre conati.
 22 Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam et non
sim ferendus; ille, ille Juppiter restitit; ille Capitolium, ille
haec templa, ille cunctam urbem; ille vos omnes salvos esse vo-
luit. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, vo-
luntatemque suscepi atque ad haec tanta indicia perveni. Tam
 vero (in illa Allobrogum sollicitatione), ab Lentulo ceterisque
 domesticis hostibus tam dementer tantae res creditae et ignotis

et barbaris commissaeque litterae numquam essent profecto, nisi ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, quae bellum populo Romano facere et posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum maximarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis, praesertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerint?

Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria suppli- 10
catio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus ac libe- 23
ris vestris. Nam multi saepe honores dis immortalibus habiti, sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione; togati me uno togato duce et imperatore vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas 24
quas vosmet ipsi meministis atque vidistis. L. Sulla, P. Sulpicium oppressit, C. Marium custodem huius urbis multosque for- 25
tes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit. Gn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam; omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario; tum vero clarissimis viris interfectis lumina civitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriae crudelitatem postea Sulla; ne dici quidem opus est, quanta deminutione civium et quanta calamitate rei publicae. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro, Catulo; attulit non tam ipsius interitus rei publicae luctum quam ceterorum. Atque illae tamen omnes dissensiones erant eius modi, quae non a delenda, 25
sed ad commutandam rem publicam pertinerent. Non illi nullam esse rem publicam, sed in ea, quae esset, se esse principes, neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium rei publicae quaesivit, eius modi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae sed internecone civium diiudicatae sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimo

(Tyranni
 amplis
 maximo
 neglig
 (τορρυ)
 24
 urbe
 (τορρυ)
 + ειδο
 x urbe
 interm
 one (17)
 25

que bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cethego, Cassio constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi omnes conservaremini et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset, tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et urbem et cives integros incolumesque servavi.

- 11 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis prae-
 26 mium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo praeterquam huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriae, laudis insignia condi et collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique eius modi, quod etiam minus digni adsequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostrae res aentur, sermonibus crescent; litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur; eandemque diem intellego, quam spero aeternam fore, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei, unoque tempore in hac re publica duos cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii non terrae, sed caeli regionibus terminaret, alter eiusdem imperii domicilium sedesque servaret. Sed
 12 quoniam earum rerum, quas ego gessi, non eadem est fortuna
 27 atque condicio quae illorum, qui externa bella gesserunt, quod mihi cum iis vivendum est, quos vici ac subegi, illi hostes aut interfectos aut oppressos reliquerunt, vestrum est, Quirites, si ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentis enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent ego providi, ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quae me semper tacita defendet, magna vis conscientiae, quam qui neglegunt, cum me violare volent se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non
 28 modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro

providendum (Capp) Fay. Videndum
quum (Capp)

semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium, depulsus a vobis, se in me unum converterit, vobis erit videndum. Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint, invidiae periculisque omnibus: mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitae fructum possit adquiri, cum prasertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo mihi libeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear atque ornem ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quae gesserim, curemque ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam est nox, venerati Jovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsam, tamen aequae ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis providebo.

Fay. quidquam

2 P

Capp. 5 Capp.

to Capp. εχει το κομματι μελ

to govern

isti (Capp)

PRO ARCHIA POETA ORATIO

- 11 Si quid est in me ingenii, iudices, quod sentio quam sit exiguum, aut si qua exercitatio dicendi, in qua me non infitior mediocriter esse versatum, aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studiis ac disciplina profecta, a qua ego nullum confiteor aetatis meae tempus abhorruisse, earum rerum omnium vel in primis hic A. Licinius fructum a me repetere prope suo iure debet. Nam quoad longissime potest mens mea respicere spatium praeteriti temporis et pueritiae memoriam recordari ultimam, inde usque repetens hunc video mihi principem et ad suscipiendam et ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. Quod si haec vox, huius hortatu praeceptisque conformata non nullis aliquando saluti fuit, a quo id accepimus, quo
- 2 ceteris opitulari et alios servare possemus, huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis, et opem et salutem ferre debemus. Ac ne quis a nobis hoc ita dici forte miretur, quod alia quaedam in hoc facultas sit ingenii neque haec dicendi ratio aut disciplina, ne nos quidem huic uni studio penitus umquam dediti fuimus. Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum et quasi cognatione quaedam inter se continentur.
- 23 Sed ne cui vestrum mirum esse videatur, me in quaestione legitima et in iudicio publico, cum res agatur apud praetorem populi Romani, lectissimum virum, et apud severissimos iudices, tanto conventu hominum ac frequentia hoc uti genere dicendi, quod non modo a consuetudine iudiciorum, verum etiam a forensi sermone abhorreat, quaeso a vobis, ut in hac causa

mihī detis hanc veniam adcommodatam huic reo, vobis, quem ad modum spero, non molestam, ut me pro summo poeta atque eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum litteratissimorum, hac vestra humanitate, hoc denique praetore exercente iudicium, patiamini de studiis humanitatis ac litterarum paulo loqui liberius, et in eius modi persona, quae propter otium ac studium minime in iudiciis periculisque tractata est, ut prope novo quodam et inusitato genere dicendi Quod si mihi a vobis tribui concedique sentiam, perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non segregandum, cum sit civis, a numero civium, verum etiam, si non esset, putetis adsciscendum fuisse.

Nam, ut primum ex pueris excessit Archias atque ab eis artibus quibus aetas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit, primum Antiochiae. — nam ibi natus est loco nobili, — celebri quondam urbe et copiosa atque eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis adfluenti, celeriter antecellere omnibus ingenii gloria contigit. Post in ceteris Asiae partibus cunctaque Graecia sic eius adventus celebrabantur, ut famam ingenii exspectatio hominis, exspectationem ipsius adventus admiratioque superaret. Erat Italia tunc plena Graecarum artium ac disciplinarum, studiaque haec et in Latio vehementius tum colebantur quam nunc eisdem in oppidis, et hic Romae propter tranquillitatem rei publicae non neglegebantur. Itaque hunc Tarentini et Regini et Neapolitani civitate ceterisque praemiis donarunt, et omnes, qui aliquid de ingeniis poterant iudicare cognitione atque hospitio dignum existimarunt. Hac tanta celebritate famae cum esset iam absentibus notus, Romam venit Mario consule et Catulo. Nactus est primum consules eos, quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium atque aures adhibere posset. Statim Luculli, cum praetextatus etiam tum Archias esset, eum domum suam receperunt. Et erat hoc non solum ingenii ac litterarum, verum etiam naturae atque virtutis, ut domus, quae huius adulescentiae prima patuit, eadem esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello, illi Numi-

dico, et eius Pio filio, audiebatur a M. Aemilio, vivebat cum Q. Catulo et patre et filio, a M. Crasso colebatur. Lucullos vero et Drusum et Octavios et Catonem et totam Hortensiorum domum devinctam consuetudine cum teneret, adficiēbatur summo honore, quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere atque audire studebant, verum etiam si qui forte simulabant.

- 4 Interim satis longo intervallo, cum esset cum M. Lucullo in Siciliam profectus et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quae cum esset civitas aequissimo iure ac foedere, adscribi se in eam civitatem voluit, idque cum ipse per se dignus putaretur tum auctoritate et gratia Luculli
 4 ab Heracliensibus impetravit. Data est civitas Silvani lege et Carbonis, si qui foederatis civitatibus ascripti fuissent, si tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent et si sexaginta diebus apud praetorem essent professi. Cum hic domicilium Romae multos iam annos haberet, professus est apud praetorem Q. Metellum, familiarissimum suum.
- 8 Si nihil aliud nisi de civitate ac lege dicimus, nihil dico amplius causa dicta est. Quid enim horum infirmari, Gratti, potest? Heracleaene esse tum adscriptum negabis? Adest vir summa auctoritate et religione et fide, M. Lucullus, qui se non opinari sed scire; non audisse, sed vidisse; non interfuisse, sed egisse dicit. Adsunt Heraclienses legati, nobilissimi homines, huius iudicii causa cum mandatis et cum publico testimonio venerunt qui hunc adscriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes? Est ridiculum ad ea, quae habemus, nihil dicere, quaerere, quae habere non possumus, et de hominum memoria tacere, litterarum memoriam flagitare, et, cum habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipii ius iurandum fidemque, ea, quae depravari nullo modo possunt, repudiare, tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. An domicilium Romae non habuit is, qui tot annis ante civitatem datam sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romae collocavit? An non est professus? Immo vero eis tabulis professus, quae solae ex illa professione collegioque praetorum obtinent publi-

carum tabularum auctoritatem. Nam, cum Appii tabulae negle- 5
gentius adservatae dicerentur, Gabinii, quam diu incolumis
fuit, levitas, post damnationem calamitas omnem tabularum fi-
dem resignasset, Metellus homo sanctissimus modestissimusque
omnium, tanta diligentia fuit, ut ad L. Lentulum praetorem et
ad iudices venerit et unius nominis litura se commotum esse di-
xerit. His igitur in tabulis nullam lituram in nomine A. Licinii
videtis.

Quae cum ita sint, quid est quod de eius civitate dubitetis, 10
praesertim cum aliis quoque in civitatibus fuerit adscriptus?
Etenim cum mediocribus multis et aut nulla aut humili aliqua
arte praeditis gratuito civitatem in Graecia homines impertie-
bant, Reginos credo aut Locrenses aut Neapolitanos aut Taren-
tinos, quod scaenicis artificibus largiri solebant, id huic summa
ingenii praedito gloria noluisse! Quid? cum ceteri non modo
post civitatem datam, sed etiam post legem Papiam aliquo mo-
do in eorum municipiorum tabulas inreperunt, hic, qui ne uti-
tur quidem illis, in quibus est scriptus, quod semper se Hera-
gliensem esse voluit, reicietur? Census nostros requiris. Scilicet; 11
est enim obscurum proximis censoribus hunc cum clarissimo
imperatore, L. Lucullo, apud exercitum fuisse, superioribus cum
eodem quaestore fuisse in Asia, primis, Iulio et Crasso, nullam
populi partem esse censam. Sed, quoniam census non ius civita-
tis confirmat ac tantum modo indicat, eum, qui sit census, ita
se iam tum gessisse, pro cive, eis temporibus is, quem tum cri-
minaris ne ipsius quidem iudicio in civium Romanorum iure es-
se versatum, et testamentum saepe fecit nostris legibus, et adiit
hereditates civium Romanorum et in beneficiis ad aerarium
delatus est a L. Lucullo pro consule. Quaere argumenta, si quae
potes; numquam enim hic neque suo neque amicorum iudicio
revincetur.

Quaeres a nobis, Gratti, cur tanto opere hoc homine delecte- 6
mur. Quia suppeditat nobis, ubi et animus ex hoc forensi strepitu 12
reficiatur, et aures convicio defessae conquiescant. An tu existi-
mas aut suppetere nobis posse, quod cotidie dicamus in tanta
varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus, aut ferre

animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego vero fateor me his studiis esse deditum: ceteros pudeat, si qui se ita litteris abdiderunt, ut nihil possint ex eis neque ad communem adferre fructum neque in adspectum lucemque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, iudices, ut a nullius umquam me tempore aut commodo aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique
 13 somnus retardarit? Qua re quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure suscenseat, si, quantum ceteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates et ad ipsam requiem animi et corporis conceditur temporum, quantum alii tribuunt tempestivis conviviiis, quantum denique alveolo, quantum pilae, tantum mihi egomet ad haec studia recolenda sumpsero?

Atque hoc eo mihi concedendum est magis, quod ex his studiis haec quoque crescit oratio et facultas, quae quantacumque est in me, numquam amicorum periculis defuit. Quae si cui levior videtur, illa quidem certe, quae summa sunt, ex quo fonte hauriam sentio. Nam, nisi multorum praeceptis multisque litteris
 14 mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita magno opere expetendum nisi laudem atque honestatem, in ea autem persequenda omnis cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exsilii parvi esse ducenda, numquam me pro salute vestra in tot ac tantas dimicationes atque in hos profligatorum hominum cotidianos impetus obiecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenae sapientium voces, plena exemplorum vetustas; quae iacerent in tenebris omnia, nisi litterarum lumen accederet. Quam multas nobis imagines non solum ad intuendum, verum etiam ad imitandum fortissimorum virorum expressas scriptores et Graeci et Latini reliquerunt! quas ego mihi semper in administranda re publica proponens animum et mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam.

7 Quæret quispiam: «quid? illi ipsi summi viri, quorum virtutes
 15 litteris proditae sunt, istane doctrina, quam tu effers laudibus, eruditi fuerunt? Difficile est hoc de omnibus confirmare, sed tamen est certum, quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo

ac virtute fuisse et sine doctrina et naturae ipsius habitu prope divino per se ipsos et moderatos et graves extitisse fateor; etiam illud adiungo, saepius ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem ego hoc contendo, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclarum ac singulare solere existere. Ex hoc esse hunc numero quem patres nostri viderunt, divinum hominem, Africanum, ex hoc 16 C. Laelium, L. Furium moderatissimos homines et continentissimos, ex hoc fortissimum virum et illis temporibus doctissimum, M. Catonem illum senem, qui profecto si nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adiuventur, numquam se ad earum studium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, et si ex his studiis delectatio sola peteretur, tamen, ut opinor, hanc animi remissionem humanissimam ac liberalissimam iudicaretis. Nam ceterae neque temporum sunt neque aetatum omnium neque locorum; at haec studia adulescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis per-fugium ac solacium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Quod si ipsi haec neque attingere neque sensu nostro gustare 8 possemus, tamen ea mirari deberemus, etiam cum in aliis videremus. 17 Quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit, ut Roscii morte non commoveretur? qui cum esset senex mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem videbatur omnino mori non debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat a nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus celebritatemque ingeniorum neglegemus? Quotiens ego hunc Archiam vidi, iudices,—utar enim vestra benignitate, quoniam me in hoc 18 novo genere dicendi tam diligenter attenditis—,quotiens ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de eis ipsis rebus, quae tum agerentur, dicere ex tempore! quotiens revocatum eandem rem dicere commutatis verbis atque sententiis! Quae vero accurate cogitateque scripsisset ea sic vidi probari, ut ad veterum scriptorum laudem

perveniret. Hunc ego non diligam, non admirer, non omni ratione defendendum putem?

Atque sic a summis hominibus eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia ex doctrina et praeceptis et arte constare: poëtam natura ipsa valere et mentis viribus excitari et quasi divino quodam spiritu inflari. Qua re suo iure noster ille, Ennius «sanctos» appellat poëtas, quod quasi deorum aliquo dono
 19 atque munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poëtae nomen quod nulla unquam barbaria violavit. Saxa et solitudines vocī respondent, bestiae saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt; nos instituti rebus optimis non poëtarum voce moveamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant. Salaminii repetunt Smyrnaei vero suum esse confirmant itaque etiam delubrum eius in oppido dedicaverunt, permulti alii praeterea pugnant inter se atque contendunt.

9 Ergo illi alienum, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc vivum, qui et voluntate et legibus noster est repudiabimus? Praesertim cum omne olim studium atque omne ingenium contulerit Archias ad populi Romani gloriam laudemque celebrandam? Nam et Cimbricas res adulescens attigit et ipsi illi C. Mario, qui durior ad haec studia videbatur, iucundus
 20 fuit. Neque enim quisquam est tam aversus a Mūsis, qui non mandari versibus aeternum suorum laborum praeconium facile patiatur. Themistoclem illum, summum Athenis virum dixisse aiunt, cum ex eo quaereretur, quod acroama aut cuius vocem libentissime audiret, eius, a quo sua virtus optime praedicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotium dilexit, cuius ingenio
 21 putabat ea, quae gesserat, posse celebrari. Mithridaticum vero bellum, magnum atque difficile et in multa varietate terra, marique versatum, totum ab hoc expressum est. Qui libri non modo L. Lucullum, fortissimum et clarissimum virum, verum etiam populi Romani nomen illustrant. Populus enim Romanus aperuit Lucullo imperante Pontum et regiis quondam opibus et ipsa natura et regione vallatum; populi Romani exercitus eodem duce non maxima manu innumerabiles Armeniorum copias fudit; po-

puli Romani laus est urbem amicissimam Cyzicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio atque totius belli ore ac faucebus ereptam esse atque servatam; nostra semper feretur et praedicabitur L. Lucullo dimicante, cum interfectis ducibus depressa hostium classis est, incredibilis apud Tenedum pugna illa navalis; nostra sunt tropaea, nostra monumenta, nostri triumphus. Quae quorum ingeniiis efferuntur, ab eis populi Romani fama celebratur. Carus fuit Africano superiori noster Eunius, itaque etiam in sepulcro Scipionum putatur is esse constitutus ex marmore. At eis laudibus certe non solum ipse qui laudatur sed etiam populi Romani nomen ornatur. In caelum huius proavis Cato tollitur: magnus honos populi Romani rebus adiungitur. Omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fulvii, non sine communi omnium nostrum laude decorantur. Ergo illum, qui haec fecerat, Rudinum hominem, maiores nostri in civitatem receperunt; nos hunc Heracliensem; multis civitatibus expetitur, in hac autem legibus constitutum, de nostra civitate eiciemus?

Nam, si quis minorem gloriae fructum putat ex Graecis verbis percipi quam ex Latinis vehementer errat, propterea quod Graeca leguntur in omnibus fere gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur. Qua re, si res eae, quas gessimus, orbis terrae regionibus definiuntur, cupere debemus, quo hominum nostrorum tela pervenerint, eodem gloriam famamque penetrare, quod cum ipsis populis, de quorum rebus scribitur, haec ampla sunt, tum eis certe, qui de vita gloriae causa dimicant, hoc maximum et periculorum incitamentum est et laborum. Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur! atque is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum adstisset: «o fortunate» inquit «adulescens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inveneris!» Et vere. Nam, nisi Ilias illa exstisset, idem tumulus, qui corpus eius contexerat, nomen etiam obruisset. Quid? noster hic Magnus, qui cum virtute fortunam adaequavit, nonne Theophanem Mytilenaeum, scriptorem rerum suarum, in contione militum civitate donavit, et nostri illi fortes viri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam glo-

rae commoti, quasi participes eiusdem laudis, magno illum clamore appobaverunt?

- 25 Itaque, credo, si civis Romanus Archias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore civitate donaretur, perficere non potuit. Sulla cum Hispanos donaret et Gallos, credo, hunc petentem repudiasset; quem nos in contione vidimus, cum ei libellum malus poëta de populo subiecisset, quod epigramma in eum fecisset, tantummodo alternis versibus longiusculis, statim ex eis rebus, quas tum vendebat, iubere ei praemium tribui, sed ea condicione, ne quid postea scriberet. Qui sedulitatem mali poëtae duxerit aliquo tamen praemio dignam, huius ingenium et virtutem in scribendo et copiam non expetisset? Quid? a Q. Metello Pio, familiarissimo suo, qui civitate multos donavit, neque per se neque per Lucullos impetravisset? qui praesertim usque eo de suis rebus scribi cuperet, ut etiam Cordubae natis poëtis, pingue quiddam sonantibus atque peregrinum, tamem aures suas dederet.
- 11 Neque enim est hoc dissimulandum, quod obscurari non potest, sed prae nobis ferendum: trahimur omnes studio laudis, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in eis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt; in eo ipso, in quo praedicationem nobilitatemque despiciunt, praediari de se ac se nominari volunt.
- 27 Decimus quidem Brutus, summus vir et imperator, Accii, amicissimi sui, carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum. Iam vero ille qui, cum Aetolis Ennio comite bellavit, Fulvius, non dubitavit Martis manubias Musis consecrare. Qua re, in qua urbe imperatores prope armati poëtarum nomen et Musarum delubra coluerunt, in ea non debent togati iudices a Musarum honore et a poëtarum salute abhorrere.
- 28 Atque ut id libentius faciatis, iam me vobis, iudices, indicabo et de meo quodam amore gloriae, nimis acri fortasse, verum tamen honesto, vobis confitebor. Nam quas res nos in consulatu nostro vobiscum simul pro salute huius urbis atque imperii et pro vita civium proque universa re publica gessimus, attigit hic versibus atque inchoavit.

Quibus auditis, quod mihi magna res et iucunda visa est, hunc ad perficiendum adhortatus sum. Nullam enim virtus aliam mercedem laborum periculorumque desiderat praeter hanc laudis et gloriae; qua quidem detracta, iudices, quid est quod in hoc tam exiguo vitae curriculo et tam brevi tantis nos in laboribus exer-²⁹ ceamus? Certe, si nihil animus praesentiret in posterum, et si, quibus regionibus vitae spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas, nec tantis se laboribus frangeret neque tot curis vigiliisque angeretur nec totiens de ipsa vita dimicaret. Nunc insidet quaedam in optimo quoque virtus, quae noctes ac dies animum gloriae stimulis concitat atque admonet non cum vitae tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adaequandam.

An vero tam parvi animi videamur esse omnes, qui in re¹² publica atque in his vitae periculis laboribusque versamur, ut³⁰ cum usque ad extremum spatium nullum tranquillum atque otiosum spiritum duxerimus, nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An statuas et imagines, non animorum simulacra sed corporum, studiose multi summi homines reliquerunt, consiliorum relinquere ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus, summis ingeniis expressam et politam? Ego vero omnia, quae gerebam, iam tum in gerendo spargere me ac disseminare arbitrabar in orbis terrae memoriam sempiternam. Haec vero sive a meo sensu post mortem abfutura est, sive, ut sapientissimi homines putaverunt, et aliquam animi mei partem pertinebit, nunc quidem certe cogitatione quadam speque delector.

Qua re conservate, iudices, hominem pudore eo, quem ami-³¹ corum videtis comprobari cum dignitate, tum etiam vetustate, ingenio autem tanto, quantum id convenit existimari, quod, summorum hominum ingeniis expetitur esse videatis, causa vero eius modi, quae beneficio legis, auctoritate municipii, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobatur. Quae cum ita sint, petimus a vobis iudices, si qua non modo humana, verum etiam divina in tantis ingeniis commendatio debet esse, ut eum, qui vos, qui vestros imperatores, qui populi Romani res

gestas semper ornavit, qui etiam his recentibus nostris vestrisque domesticis periculis aeternum se testimonium laudis datum esse profitetur estque ex eo numero qui semper apud omnes sancti sunt habiti itaque dicti, sit in vestram accipiatis fidem, ut humanitate vestra levatus potius quam acerbitate violatus esse videatur.

- 32 Quae de caussa pro mea consuetudine breviter simpliciterque dixi, iudices, ea confido probata esse omnibus; quae a forensi aliena iudicialique consuetudine et de hominis ingenio et communiter de ipso studio locutus sum, ea, iudices, a vobis spero esse in bonam partem accepta, ab eo, qui iudicium exercet, certo scio.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΝ

Κεφάλαιον 1.

1. *bona-orum*—τὰ ἀγαθὰ. *fortuna*e (πληθ.) τὰ τῆς τύχης, περιουσία. *summo amore* (ἀφαιρ. ἀναγκ. αἰτ.). *hodiernus*, ἐπίθ. σημερινός. *fauces-ium*—μόνον πληθ. ὁ φάρυγξ. *fatum-i*—τὸ πεπρωμένον, μοῖρα. *ereptam*, παθ. μετ. *eripior*—ἐξαρπάζομαι. *restituor*, ρ. ἀποκαθίσταμαι. *vobis*—δοτ. χαριστ. *Quirites-ium*—ὦ Κυρίται' ἢ ὄν. ἐν. *Quiris* ἢ *Quiritis*, γεν. *Quiritis*' οὕτως ὠνομάζοντο κατ' ἀρχαίς οἱ μετοικήσαντες εἰς Ῥώμην Σαβῖνοι, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Σαβίνων, οἱ καταγόμενοι ἐκ τῆς πόλεως *Cures* τῆς Σαβινικῆς χώρας. Συναποτελέσαντες δὲ μίαν μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ῥώμης κατοίκων πολιτείαν, ὠνομάζοντο *populus Romanus Quiritesque*. Βραδύτερον ὑπὸ τὸ ὄνομα *Quirites* δηλοῦνται πάντες οἱ Ῥωμαῖοι πολῖται ἰθαγενεῖς καὶ ἐπήλυδες.

2. *Quam illi (dies). salutis certa laetitia*—κατ' ἔννοιαν ἡ χαρὰ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν εἶναι δικαιολογημένη, διότι ἐσώθημεν ἐξ ἀπειλήσαντος ἡμᾶς κινδύνου, ἐν ᾧ *nascendi condicio incerta*, διότι εἶναι ἀβέβαιον ἂν γεννώμεθα ὑπὸ καλοῦς ἢ κακοῦς οἰωνοῦς. *sustulimus* παρακ. *tollo* = ἀναβιβάζω, αἴρω. *conditam* = παθ. μετ. *condo*—ἰδρύω, θεμελιῶ. *amplificatam*, τοῦ *amplifico*—ῥ. (α') ἐπαυξάνω, μεγαλύνω. *delubrum-i*—ἱερὸν (μικρόν). *subiectos (ignes)*—ὑποβεβλημένα πυρά. *circumdatosque*—καὶ τὰ τεθειμένα περὶ τὴν πόλιν. *destringo -strinxī -strictum-* (γ') = ἀποσπῶ, σύρω τὸ ξίφος. *rerettundo -di -ūsum-* (γ') = ἀποστομῶ, ἀμβλύνω. *mucro-ōnis* = ἡ αἰχμή. *iugulum-i*—ὁ λαιμός. *deicio (de-iacio)*—ἀποστρέφω.

3. *illustro* = διασαφηνίζω. *patefacta* τοῦ *patefio* = φανεροῦμαι. *comperta* μετοχ. τοῦ *comperior* = ἐπιβεβαιοῦμαι. *manifestus*, ἐπίθ. φανερός. *investigo*, ρ. (α') = ἀνιχνεύω, ἀνακαλύπτω, *comprehensa* τοῦ *comprehendor* = συλλαμβάνομαι (πιάνομαι), ἢ φ. σ. *exponam*... *ut possitis scire vos qui et ignoratis et expectatis, et quanta et quam manifesta et qua ratione investigata et comprehensa sint. principio* ὡς ἐπίρ. ἐν πρώτοις. *erupit* = τοῦ ρ. *erumpo-urp-uptum* (γ') = ἔξορῶ· ἐνταῦθα *ut erupit* = ὅτε ἐξεδιώχθη. *nefarius*, ἐπίθ. ἄορητος, ἀνόσιος. *Romae*, γεν. δηλοῦσα ἐν τόπῳ στάσιν. *absconditus-a-um* = ἀπόκρυφος, σκοτεινός. *acerrimos duces*: τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Λέντλος, ὁ Κέθηγος, ὁ Στατίλιος κλπ.

Κεφάλαιον 2.

eicio (*ex-iacio*) ἐβάλλω. *vereor*, ἀποθ. *itus sum-eri* = φοβοῦμαι, *extermino*, ρ. (α') = ἔξορίζω. *simul*, ἐπίρ. ὁμοῦ, ἅμα. *exituram* (*esse*) ὑποκ. αὐτοῦ *reliquam coniuratorum manum*· *manus* (δ') = χεῖρ, πλῆθος. *ac* = καί, *debilis-is* ἐπίθ. παραλελυμένος, ἀσθενής.

4. *atque* ἐνταῦθα = ἀλλά. *ut vidi... esse et remansisse. remaneo*, ρ. (β') = διαμένω. *in eo* = εἰς τὴν ἑξῆς ἀσχολίαν. *consumpsi* τοῦ ρ. *consumo* (γ') = καταναλίσκω. *quid agerent, quid molirentur* = τί ἔπραττον, τί ἐμηχανῶντο. *molior-itus sum* (δ') = μηχανῶμαι. *minorem fidem faceret* = θὰ ἐνεποιεῖ πολὴ μικρὰν πίστιν. *ut tum demum... provideretis... cum... videretis* = ὥστε τότε μόνον διὰ τῶν ψυχῶν (σοβαρῶς) περὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας θὰ προνοήσετε, ὅταν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν (χειροποιαστὰ) αὐτὸ τοῦτο τὸ κακὸν θὰ ἐβλέπετε. *tumultus* (δ) = θόρυβος, πανικός. *bellum transalpinum* ἀντὶ *bellum in Gallia transalpina* = πόλεμος ἐν τῇ πέραν τῶν Ἄλπεων Γαλατίας. *esse sollicitatos* = ὅτι παρεκινήθησαν (ἵνα συμμετάσχουν τῆς συνωμοσίας) *eodemque itinere* = καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν πορείαν (τῆς ἐπιστροφῆς οἴκαδε). *manifesto*, ἐπίρ. φανερῶς. *deprehendor* = καταλαμβάνομαι ἐπ' αὐτοφώρῳ. *mandatum-i* (*mando*) = παραγγελία, ἐντολή· αἱ προφορικαὶ παραγγελίαι δίδονται πρὸς μείζονα ἀσφάλειαν, ἐν περιπτώσει συλλήψεως τῶν ἀπεσταλμένων καὶ κατασχέσεως τῶν ἐπιστολῶν (πρβλ. *verba volant, scripta manent*). *comes-itis* = συνοδοιπόρος. *facultas-ātis* = εὐκαιρία. *oblatum* (*esse*)

τοῦ ρ. offero=προσφέρω. tota res, ἡ συνωμοσία ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς μετὰ πάντων τῶν πειστηρίων. tumultus Gallicus=ἀναστάσις καὶ πανικὸς ὁμοίος πρὸς τὸν προκληθέντα ἐν Ρώμῃ τῷ 373 π. Χ. ὅτε εἰσέβαλον οἱ Γαλάται εἰς Ρώμην (ὁ Βρόννος). legati Allobrogum=οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, οἵτινες ἐπιστρέφοντες διὰ τῆς Ἐτρουρίας εἰς τὴν πατρίδα τῶν θὰ διήρχοντο κατ' ἐντολὴν τοῦ Λέντλου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν ἀπὸ τὴν πόλιν Faesulas, ἵνα συναντήσουν τὸν ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένον ἀρχηγὸν τῆς συνωμοσίας καὶ συνεννοηθοῦν πληρέστερον μετ' αὐτοῦ. T(itus) Volturcius=ὁ Τίτος Οὐολτούρκιος εἰς τῶν συνωμοτῶν.

5. hesterno die = κατὰ τὴν χθεςινὴν ἡμέραν. amantissimos rei publicae viros = τὰ μάλιστα ἀγαπῶντας τὴν πολιτείαν ἄνδρας. qui sentirent = cum ii sentirent. omnia de re publica praeclara et egregia sentirent (κατ' ἐννοιαν) ἔστρεφον τὰς καλύτερας διαθέσεις διὰ τὴν πρόδον τῆς πολιτείας. recusatio-onis=ἄρνησις, ἀντίρροσις. mora-ae = ἡ ἀναβολή. negotium-ii = τὸ ἔργον (δηλ. σύλληψιν τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ τοῦ Τίτου Οὐολτούρκιου καὶ τὴν κατάσχεσιν τῶν κοιμιζομένων ὑπ' αὐτῶν ἐπιστολῶν). bipartito = ἐπίρ. δίχα, εἰς δύο μέρη, cum advesperasceret = ὅτε ἤρχισε νὰ σκοτεινιάξῃ. occulte = ἐπίρ. κρυφίως. interesset τοῦ ρ. intersum = παρεμβάλλομαι. eodem (loco). suspicio-onis = ἡ ὑπόψια. complures = πλείστους. delectus, παθ. μετ. deligor = ἐκλέγομαι. opera ae = ἡ ἐργασία, ἡ ὑπηρεσία. adsidue = ἐπίρ. συνεχῶς. pons Mulvius = ἡ Μουλουΐα γέφυρα κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Ρώμης ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως, δι' ἧς θὰ διήρχοντο οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων πρὸς συνάντησιν τοῦ Κατιλίνα. ex praefectura Reatina=ἐκ τῆς Ρεατίνης ἐπαρχίας. Reate=τὸ Ρέατον, πόλις τῆς Σαβινικῆς χώρας, ἣτις ὑποταχθεῖσα εἰς τοὺς Ρωμαίους ἐγίνε praefectura, ἥτοι ἐπαρχία, ἧς προϊστάτο ὁ ἐκ Ρώμης ἀποστελλόμενος ἐκάστοτε ἀρχὸν δικαιოდότης· οἱ κάτοικοι τῶν τοιούτων πόλεων ἦσαν cives sine suffragio = πολῖται ἄνευ ψήφου. tertia fere vigilia exacta = ὅτε σχεδὸν εἶχε τελειώσει ἡ τρίτη νυκτοφρουρά, ἥτοι τὴν 3ην μεταμεσονύκτιον· ἡ ὑπηρεσία τῶν νυκτοσκοπῶν (κν. βάρδια, νοῦμερο) ἦτο τρίωρος ἀρχομένη ἀπὸ τῆς 6ης μ. μ. ὥρας. Οὕτω τὸ δωδεκάωρον τῆς νυκτὸς διηροῖτο εἰς τέσσαρα ἴσα μέρη (prima vigilia . . . quarta vigilia : ποβλ. βίγλα, ἡμεροβίγλι).

6. ingredi ἀπαρ. τοῦ ingredior=εἰσβαίνω. in eos=contra eos.

Κεφάλαιον 3.

ignoror (α') = ἀγνοοῦμαι. interventus-us = ἐπέμβασις. sedor (α) = καταπαύομαι. integris signis = μετ' ἀθίκτων σφραγίδων. cum dilucesceret = ὅτε πλέον ὑπέφωσκε. machinator-oris = ὁ μηχανογράφος. statim = ἀμέσως, παραορήμα. nihildum suspicantem = οὐδὲν ἀκόμη ὑποπτεύοντα (ὄλως ἀνύποπτον). item = ἐπίρ. ὁμοίως. accerso ἢ arcesso (γ') = προσκαλῶ. tarde = ἐπίρ. βραδέως. in litteris dandis = ἐν τῷ διδόναι τὰς ἐπιστολάς, ἔλξις γερουνδιακῆ ἀντὶ τοῦ οὐδέποτε λεγομένου in dando litteras. praeter consuetudinem vigila(ve) rat = παρὰ τὴν συνήθειάν του εἶχεν ἀγρυπνήσει· ὑπαινίσσεται εἰρωνικῶς τὴν ὑπερβολικὴν νωθρότητα καὶ τὴν ὑπερβολικὴν πρὸς τὸν ὕπνον ἀγάπην τοῦ Λέντλου.

7. summi viri = ἐπιφανεῖς ἄνδρες· οὗτοι συνέρρευσαν ἄθροοὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κικέρωνος εὐθύς ὡς διεδόθη ἡ περὶ τὴν Μουλουίαν γέφ. σύγκρουσις (=res). mane = ἐπίρ. κατὰ τὴν πρωΐαν. Ἡ φυσ. σειρ. εἶναι cum placeret summis et clarissimis viris... prius a me aperiri litteras quam deferri ad senatum, ne videretur iniectus temere a me civitati tantus tumultus, si nihil esset inventum. cum placeret = ἐν ᾧ ἤρεσκεν. temere = ἐπίρ. ἀλογίστως (γιὰ ψύλλου πῆδημα). negavi me esse facturum = ἠρηγήθην ὅτι ἐγὼ θὰ πράξω, ἀντὶ εἶπον ὅτι ἐγὼ δὲν θὰ πράξω. consilium publicum = τὸ κοινὸν συνέδριον, ἢ σύγκλητος. defero (γ) = ἀναφέρω. etenim = διότι. reperta, μετ. reperior = ἀποκαλύπτομαι. tamen ego non arbitrabilis... esse pertimescendam· διὰ τούτων καταδεικνύεται τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἀποκρούει πᾶσαν γνώμην ἀντίθετον πρὸς τὰς στερεὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐβασίζοντο ἐπὶ τοῦ ὑψίστου νόμου: salus populi suprema lex esto. nimia diligentia = ἡ ὑπερβολικὴ ἐπιμέλεια. admonitus-us = ἡ προτροπή. qui ex aedibus Cethegi efferret = ἵνα οὗτος ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κεθίγου ἐξαγάγῃ. si quid telorum esset = ἐάν ὑπῆρχον (ἐντὸς αὐτῆς) ὄπλα. aedes (πλθ.) = ἡ οἰκία. sica - ae = ἡ βραχεία, ἐπικαμπῆς καὶ μονόστομος μάχαιρα. gladii - orum = μακρότερα τῶν μαχαιρῶν, ἀμφίστομα καὶ εὐθέα ξίφη. Cimbrum Gabinium = τὸν Κίμβρον Γαβίνιον, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆρες ὄνομα P(ublus) Gabinius Capito. L(ucius) Statilius = ὁ Λεύκιος Στατίλιος. C(aius) Cethegus = ὁ Γάιος Κέθηγος. P(ublus) Lentulus = ὁ Πόπλιος Λέντλος, ἄπαντες

συνωμόται. *frequens senatus* = ἡ σύγκλητος ἐν ἀπαρτία (ἀθρόα). Ἡ ἀπαρτία ἐθεωρεῖτο νόμιμος, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Κικέρωνος, ἂν ἐκ τῶν 600 συγκλητικῶν παρίστατο τοῦλάχιστον τὸ $\frac{1}{3}$.

Κεφάλαιον 4.

8. *sine* πρόθ. = ἄνευ. *cum vix* = εὐθὺς ὥς. *me recreo* = ἀναλαμβάνω, συνέρχομαι (ἐκ φόβου), *uteretur*, παρατ. ὑποτ. *utor* = μεταχειρίζομαι. *accedo*, ρ. (γ') = προχωρῶ. *qua primum* = ὡς τάχιστα. *eo consilio* = ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ. *praesto sum alicui* = εἶμαι εἰς τὴν διάθεσίν τινος, ἔτοιμος (νὰ τὸν ὑπηρετήσω).

9. *urbani duces* = οἱ ἐν τῇ πόλει (Ρώμῃ) ἀρχηγοὶ (Κέθηνος, Λέντλος, Στατίλιος, Γαβίνιος κλπ.). *ius iurandum* = ὁ ὄρκος. *haruspex-icis* = ὁ μαντευόμενος ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν σπλάγγων τῶν σφαζομένων κατὰ τὰς θυσίας ζώων. *fatalis* = ἐπίθ. μοιραῖος. *absolutio-onis* = ἀθώωσις, *incensio-onis* = ἡ πυρκαϊά, ὁ ἐμπρησμός. *fides publica* = δημοσία πίστις· αὕτη ἦτο ἐπίσημος διαβεβαίωσις παρεχομένη ὑπὸ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν πρὸς τοὺς καταδιωκομένους διὰ σοβαρὸν ἔγκλημα, ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθοῦν, ἂν ὁμολογήσουν τὴν ἀλήθειαν, ἦτο δὲ πειστική, διότι ἐθεωρεῖτο δύσκολος ἡ ἀθέτησις τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως. *cum urbem . . . incendissent* ὁ ἐμπρησμός τῆς Ρώμης εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν Στατίλιον καὶ Γαβίνιον μετὰ τῶν ἄλλων ὑπ' αὐτοὺς συνωμοτῶν, θὰ ἐγίνετο δέ, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, ἐκ δώδεκα ἐπικαίρων σημείων τῆς πόλεως. *Sibyllina fata* ἦσαν χρησμοὶ τῆς Κυμαίας Σιβύλλης, καταγεγραμμένοι εἰς τοὺς *Sibyllinos libros* καὶ φυλασσόμενοι ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναῷ τοῦ Διός. Τοὺς χρησμοὺς τούτους συνεβουλεύοντο οἱ Ῥωμαῖοι μόνον κατόπιν ἀδείας τῆς συγκλήτου. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συλλογῶν τῶν χρησμῶν τούτων, τὰς ὁποίας κατεῖχον ἰδιῶται καὶ ἔξ ὧν ἠδυνήθη ὁ Λέντλος νὰ ἀρυσθῆ ὅσα λέγει περὶ ἑαυτοῦ πρὸς εὐδωσιν τῶν σκοπῶν του. *tertium Cornelium* : οἱ δύο προηγούμενοι Κορνήλιοι εἶναι ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Κίννας καὶ ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, τρίτος δὲ εἶναι κατὰ τοὺς Σιβυλλεῖους χρησμοὺς ὁ Πόπλιος Κορνήλιος Λέντλος *Sura virginum (Vestaliūm)*· αἱ Ἑστιάδες παρθένοι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἑστίας (*Vestae*) καὶ εἶχον ὑποχρέωσιν ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ διατηροῦν ἄσβεστον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς κοινῆς ἐστίας.

10. *incensio Capitoli* : κατὰ τὸ 83 π.Χ. ἔξεοράγη πυρκαϊὰ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου. ἔξ ἀγνώστου αἰτίας, προσενήσασα πολλὰς ζημίας. *Saturnalibus* = κατὰ τὰ Κρόνια· ἑορτὴ τελομένη ἐν Ῥώμῃ τὴν 17ην Δεκεμβρίου πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου, καθ' ἣν ἐώρταζον κυρίως οἱ δοῦλοι μεταμφιεζόμενοι εἰς κυρίους.

Κεφάλαιον 5.

Ac ne longum sit = καὶ διὰ τὸ μὴ μακρογοῦν. *signum* = τὸ σημεῖον, ἢ σφραγίς. *cognovit*, τοῦ *ο*. *cognosco* = ἀναγνωρίζω. *linum-i* = τὸ λίνον, λινὴ ταινία, δι' ἧς περιεδέοντο αἱ *tabellae* καὶ ἐσφραγίζοντο διὰ τὸ ἀποβαίνειν εὐκόλος ἢ ἀνακάλυψις τῆς τυχὸν παραβιάσεως των. *incidimus*, παρὰκ. τοῦ *incido* = ἀποκόπτο. *ipsius manu* (*Cethegi*). *recepissent* τοῦ *recipio* ἀναλαμβάνω, ὑπόσχομαι. *ferramenta-orum* = σιδηρῶ ὄργανα (κ. σιδερικά), *studiosus*, ἐπίθ. = σπουδάζων, ἀσχολούμενος εἰς τι. *recitatis*, μετοχ. *recito* = ἀναγινώσκω, *debilitatus*, μετ. *debilitor* = καταβάλλομαι, γίνομαι ἄθυμος. *abiectus*, μετ. *abicio* = ἀπορρίπτομαι, ταπεινοῦμαι. *repente*, ἐπίθ. αἴφνης. *conticuit* τοῦ *ο*. *conticesco* = σιωπῶ. *confessus est*, τοῦ *confiteor* = ὁμολογῶ. *adnuvit* παρὰκ. *adnuo* = κατανεύω, ὁμολογῶ. *unice*, ἐπίθ. μοναδικῶς. *mutus*, ἐπίθ. ἄλαλος, ἄφωνος (ἀντίθεσις *muta-revocare*).

11. *facio potestatem* = δίδω ἔξουσίαν, δικαίωμα. *post autem aliquando* = μετὰ πάροδον ὅμως ὥρας τινός. *toto iam indicio exposito atque edito* = ὅλης πλέον τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως ἐκτεθείσης καὶ πρωτοκολληθείσης. (φαίνεται ὅτι ἐκρατοῦντο πρακτικά, ἐν τοῖς ὁποίοις κατεχωρίζοντο αἱ μαρτυρικαὶ καταθέσεις). *surrexit* παρὰκ. *ο*. *surgo* = ἐγείρομαι. *quaesivit a Gallis quid sibi esset cum illis* = ἠρώτησε τοὺς Γαλάτας ποίαν σχέσιν εἶχεν αὐτὸς μετ' ἐκείνων. *constanter* = ἐπίθ. σταθερῶς. *subito* = ἐπίθ. αἴφνης. *demens-ntis* = ἔκφρων· *quotiens*, ἐπίθ. ποσάκις. *infitor*, *ο*. ἀρνοῦμαι. *ingenium-ii* = ἡ φυσικὴ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματος, ἡ εὐφυΐα. *valuit*, *ο*. *valeo* = ἰσχύω, δύναμαι· *impudentia-ae* = ἡ ἀναίδεια. *improbitas-atis* = ἡ φανυλότης, *defecit* τοῦ *deficio* = ἀφήνω, ἀπολείπω.

12. *perturbatus*, μετ. *perturbo* = ταράσσομαι. *scies*, μέλ. *scio* = γνωρίζω. *cura ut vir sis* = πρόσεξε τὸ φανῆς ἄνδρας (καὶ τὸ μὴ λιποψυχήσης). *quem in locum sis progressus* = μέχρι ποίου σημείου ἔχεις προχωρήσει (ἔχεις δηλ. ἐκτεθῆ πολὺ καὶ δὲν εἶναι ἀνδρικὸν τὸ

ὑποχωρήσης. vide *ecquid tibi iam sit necesse* = κοίταξε τί πλέον εἶναι ἀνάγκη εἰς σέ νά πράξης. *infimi-orum* = οἱ κατώτατοι, οἱ δουλοὶ. *impudenter*, ἐπίρ. ἀναιδῶς. *insimulo*, ρ. κατηγορῶ. *cum . . . tum* = καί . . . ἀλλὰ καί. *argumentum-i* = τεκμήριον. *taciturnitas atis* = ἡ σιωπή. *obstupuerant*, τοῦ ρ. *obstupesco* = θαμβοῦμαι, καταπλήσσομαι.

13. *intuebantur*, τοῦ ρ. *intueor* = ἀτενίζω, προσβλέπω, *furtim* ἐπίρ. (πρὸβλ. ἀρχ. ἑλλ. φῶρ) *λάθρα*. *nonnumquam*, ἐπίρ. ἐνίοτε. *indicare*, τοῦ ρ. *indico* = καταγγέλλομαι, μηνύομαι. *tabellas*, τὰς δέλτους, τὰς ἐπιστολάς· ἦσαν μικροὶ πίνακες ἐκ ξύλου, κοῖλοι ἐσωτερικῶς, τῶν ὁποίων ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια ἐκαλύπτετο διὰ στρώματος κηροῦ. Οἱ πίνακες οὗτοι ἠδύνατο νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀνὰ δύο (πρὸβλ. τάβλι). Ἐπὶ τῆς ἐπιφάνειας τοῦ κηροῦ ἔγραφον διὰ γραφίδος σιδηρᾶς ἢ ὀστεινῆς, τῆς ὁποίας τὸ μὲν ἐν ἄκρον ἦτο αἰχμηρόν, τὸ δὲ ἄλλο πεπλατυσμένον, διὰ νὰ ἐξαφανίζουν διὰ πρέσεως τὰ τυχὸν ἐσφαλμένως χαραχθέντα γράμματα. Ἡ συσκευὴ αὕτη, ἂν περιεῖχε σπυδαῖόν τι, ἐδένετο διὰ ταινίας καὶ ἐσφραγίζετο διὰ κηροῦ. *imago avi tui* = ἡ προσωπογραφία τοῦ πάππου σου· οὗτος ὠνομάζετο Πόπλιος Κορνήλιος Λέντιος. *sine nomine*, ἀνόνημος· ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης δὲν ὑπῆρχεν, ὡς ἦτο τὸ κανονικόν, ὄνομα τοῦ ἀποστολέως.

Κεφάλαιον 6.

Senatum consului = τὴν σύγκλητον συνεβουλεύθην *de summa re publica* = περὶ τῶν ὑψίστων συμφερόντων τῆς πολιτείας, δηλ. περὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεώς της. *acerrimae ac fortissimae sententiae*, ἦτοι γνῶμαι ἐνέχουσαι ἀδυστηρότητα καὶ φανεροῦσαι γενναιοψυχίαν. *senatus consultum* = τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου· ἡ ρωμ. σύγκλητος ἐξέφερε τελευταία τὴν γνώμην της καὶ ἐπεκύρου ἢ ἐτροποποιεῖ τὰς κατ' ἄτομον ἐξενεχθείσας γνώμας.

14. *censuerit*, τοῦ *censeo* = κρίνω, ἀποφασίζω. *gratiae verbis amplissimis aguntur* = χάριτες διὰ λόγων τιμητικωτάτων ὁμολογοῦνται (μοῦ ἐκφράζονται εὐχαριστίαι διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου). *providentia-ae* = ἡ πρόνοια. *quod eorum opera forti fidelique usus essem* κατ' ἔννοιαν διότι μὲ ἐβοήθησαν ὡς γενναῖοι καὶ πιστοὶ σύντροφοι. *merito* = ἐπίρ. ἐπαξίως. *collega-ae* = ὁ συνάρχων (τοιούτος ἦτο ὁ Γάιος Ἀντώνιος). *a suis et a rei publicae consilio removisset* = ἀπὸ τῶν

ιδιῶν του καὶ ἀπὸ τῶν ἀποφάσεων τῆς πολιτείας εἶχεν ἀπομακρύνει (διότι δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς συνωμότας τὰς ἀποφάσεις τῆς Πολιτείας καὶ τὰ ἐναντίον των ληφθέντα μέτρα, παρὰ τὰς στενάς μετ' αὐτῶν προσωπικὰς σχέσεις του). cum se praetura abdicasset = ὅτε θὰ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τοῦ πραιτωρικοῦ ἀξιώματος· οὐδεὶς ἀνώτερος ἄρχων ἐν Ρώμῃ ἐπετρέπετο νὰ διωχθῆ ποινικῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀρχῆς του· ἡ δίωξις αὐτῶν ἐγίνετο ἢ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἢ μετὰ τὴν τυχὸν παραίτησίν των (πρὸβλ. τὴν βουλευτικὴν ἀσυλίαν). uti = ἴνα· atque idem hoc decretum est = καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπεφασίσθη, δηλ. ἡ παρακολούθησις καὶ ἡ ἐπιτήρησις τοῦ Λ. Κασσίου. procuratio-onis = φροντίς. incedendae urbis ἀντὶ τοῦ incedendi urbem. deproposcerat (τοῦ deproscō) = εἶχε ζητήσει. cui (Caepario) ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum (Ciceroni) = εἰς τοῦτον (τὸν Καίπαριον), εἶχε καταγγεληθῆ εἰς τὸν Κικέρωνα ὅτι εἶχε παραχωρηθῆ (ὡς τομεὺς δράσεως) ἡ Ἀπουλία πρὸς ἐξέγερσιν τῶν ποιμένων· constabat = ὡμολογεῖτο. lenitas-atis = ἡ ἐπιείκεια.

15. perditus = ἐξώλης, διεφθαμένος. singularis, ἐπιθ. μοναδικός. mihi primum togato contigit = εἰς ἐμὲ πρῶτον τηβεννοφόρον (ὄντα) συνέβη. si conferatur... hoc interest = ἐὰν συγκριθῆ, κατὰ τοῦτο διαφέρει. bene gesta re publica = διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τῆς πολιτείας. transactum est τοῦ ο. transigo = ἄγομαι εἰς πέρας (τέλος). abdicō me magistratu = παραιτοῦμαι τῆς ἀρχῆς. P. Furius ὁ Πόπλιος Φούριος, παλαίμαχος στρατιώτης τοῦ Σύλλα, ἐγκαταστάθεις μετὰ τὴν παραχώρησιν γαιῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα, εἰς τὴν πόλιν Φαισόλας τῆς Τυρρηνίας. libertinus = ὁ ἀπελευθερός· οὕτως ἐλέγετο παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐκεῖνος ὅστις ἦτο δούλος ἢ ἐγεννήθη ἐκ γονέων δούλων, καὶ ἀπελευθερούμενος ὑπὸ τοῦ κυρίου του κατετάσσετο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, οἵτινες δὲν ἦσαν τέλειοι πολῖται καὶ δὲν ἐπετρέπετο νὰ καταλάβουν οἰανδήποτε ἀρχήν. supplicatio = εὐχαριστήριος δέησις, δοξολογία πρὸς τοὺς θεοὺς, ἔχουσα ἐορταστικὸν χαρακτῆρα, τελουμένη ἢ ἐν περιπτώσει διασώσεως τῆς πολιτείας ἐκ σοβαροῦ κινδύνου ἢ δι' ἄλλο τι εὐχάριστον γεγονός. supplicatio ἐπετρέπετο νὰ γίνῃ μόνον ὑπὸ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, διὰ σπουδαῖα πολεμικὰ κατορθώματα, ὥστε ἡ παραχώρησις τοῦ δικαιώματος τούτου εἰς τὸν Κικέρωνα μὴ στρατιωτικόν, ἦτο ἐξαιρετικὴ τιμὴ. meo po-

mine = ὑπὸ τὸ ὄνομά μου· ὁ Κικέρων δηλαδὴ κατὰ τὴν δοξολογίαν εἶπεν: «Ἐγώ, ὁ Μ. Τύλλιος Κικέρων εὐχαριστῶ τοὺς θεοὺς, διότι...». togatus ἐλέγετο ὁ φέρων τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα (togam praetextam) ἦτο τὸ ἐπίσημον ἔνδυμα ἐν καιρῷ εἰρήνης τῶν Ρωμαίων ἀρχόντων. Ἐν πολέμῳ ἐφόρουσαν τὸ paludamentum, ἔξ οὗ paludati ὠνομάζοντο. quae religio C. Mario non fuerat = ἐκεῖνο τὸ θρησκευτικὸν κώλυμα τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὸν Γ. Μάριον· οὗτος ἀναγκασθεὶς νὰ διατάξῃ τὸν φόνον τοῦ πραιάτωρος Γ. Γλαυκία εὐρέθη εἰς δύσκολον θέσιν, διότι οἱ ἀνώτεροι ἀρχοντες τῆς Ρωμαϊκῆς πολιτείας ἐνομιζοντο ὡς προστατευόμενοι ὑπὸ τῶν θεῶν, ἔνεκα τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱεροτελεστιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο κατὰ τὰς ἐκλογάς των καὶ κατὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων των. de quo Glaucia nihil nominatum erat decretum, δηλ. τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου δὲν ἀνέφερε τὸ ὄνομα τοῦ Γλαυκία, ὥστε νὰ θεωρηθῇ νόμιμος πᾶσα κατ' αὐτοῦ ββαιοπραγία.

Κεφάλαιον 7.

16. concidisse, τοῦ concido (cum-cado) = συγκαταπίπτω· ἔξαο-
τᾶται ἐκ τοῦ existimare. adeps ipis = ἡ πολυσαρκία. norat (nove-
rat) τοῦ ο. nosco = γνωρίζω. appello, ο. προσαγορεύω. tempto,
δοκιμάζω. facinus-oris = τὸ ἐγκλημα. aptus-a um = κατάλληλος.
deerat τοῦ desum = ἐλλείπω. certos homines = ἀσφαλεῖς, ἐπι-
στους ἀνθρώπους (ἀφωσιωμένους). mandarar (mandaverat) τοῦ ο.
mando = παραγγέλλω, διατάσσω. confectus, τοῦ ο. conficio = τε-
λειώνω, περατώνω. nihil erat quod non ipse obiret = οὐδὲν ὑπῆρ-
χε, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐπεχειρεῖ ὁ ἴδιος.

17. callidus, ἐπίθ. πανοῦργος. castrense latrocinium = τὸ ἐν
τῷ στρατοπέδῳ ἡλυστρικὸν στίφος. moles-is = ὁ ὄγκος, βάρος. testis-
is = ὁ μάρτυς. neque tanto ante = οὔτε τόσον πρότερον. furtum-i
= ἡ κλοπή. palam, ἐπίθ. φανερώς. ad hanc diem = μέχρι τῆς ἡμέρας
ταύτης. quoad fuit = ἔφ' ὅσον ἔμεινεν (ἐντὸς τῆς πόλεως). occurri
atque obstiti = ἀντίκρουσα καὶ ἠναντιώθην. somnus Lentuli, πιζρὰ
εἰρωνεῖα πρὸς τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντου. Saturnalia, ἑορταὶ πρὸς
τιμὴν τοῦ Κρόνου, τελοῦμεναι τὴν 17ην Δεκεμβρίου· ἡ δοῦσις τῶν
συνωμοτῶν τοῦ Κατιλίνα θὰ ἐξεδηλοῦτο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Κρο-
νίων, προανήγγειλαν ὅμως αὐτήν, ἐν τῇ ἀπερισκεψία των, πρὸ τῆς

3ης Δεκεμβρίου. Κατὰ τὸν Κικέρωνα ὁ Κατιλίνας οὔτε τόσον ἀργὰ θὰ ὥριζε τὴν ἡμέραν τῆς δράσεως οὔτε θὰ προανήγγελλεν αὐτήν.

Κεφάλαιον 8.

18. administro, ρ. = διοικῶ, ρυθμίζω. coniectura-ae = ἡ εἰκασία, ὁ στοχασμός. tum coniectura . . . tum vero = τόσον ἐκ συμπερασμοῦ, ἀλλὰ καὶ . . . quod vix videtur . . . potuisse = διότι μόλις φαίνεται ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἀνθρωπίνης βουλήσεως (ἴδιον) ἢ διακυβέρνησις τόσων μεγάλων ζητημάτων. ita praesentes . . . orepm tulerunt = τόσον φανερὰ μᾶς ἐβοήθησαν. ut eos (deos). omittam, τοῦ ρ. omitto = παραλείπω. occidens-ntis = αἱ δυσμαί. fax-cis = ἡ λαμπάς, τὸ φῶς· ἡ ἐμφάνισις τοιούτων σημείων ἰδίως δὲ ἀπὸ δυσμῶν, ἐθεωρεῖτο ἀπαίσιος οἰωνός, αἴσιος δὲ ἢ ἐξ ἀνατολῶν. fulminum iactus = οἱ ριφθέντες κερανοί, ut . . . canere di immortales videntur = ὥστε νὰ νομίζεται ὅτι οἱ ἀθάνατοι θεοὶ ἐφαλλον, ἐχρησιμοδότην. neque praetermittendum neque relinquendum est = οὔτε πρέπει νὰ μοῦ διαφύγῃ οὔτε πρέπει νὰ τὸ παραλείψω.

19. complures in Capitolio res de caelo esse percussas = ὅτι πάμπολλα πράγματα ἐν τῷ Καπιτωλίῳ ἐξ οὐρανοῦ (διὰ κεραυνῶν) ἐπλήγησαν. legum aera = οἱ χάλκινοι πίνακες τῶν νόμων, διότι ἐπὶ τοιούτων πλακῶν ἐχαράσσοντο οἱ νόμοι πρὸς διαιώνισιν. liquefacta sunt τοῦ παθ. liquefio = τήκομαι. tactus est τοῦ tangor = θίγομαι, πλήττομαι. inauratus ἐπίθ. ἐπίχρυσος lactans-ntis = ὁ θηλάζων. uberibus lupinis inhiantem = πρὸς τοὺς μαστοὺς λυκαίνης χάσκοντα· ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ὑπῆρχεν ὠραῖον ἀγαλμα παριστῶν νήπια τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον θηλάζοντας λύκαιναν. haruspices ex tota Etruria = ἱεροσκόποι ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑτρουρίας· οὗτοι ἐθεωροῦντο ἐμπειρότεροι. occasus = ἡ δύσις, ὁ ἀφανισμός.

20. placati τοῦ placor = ἐξιλεοῦμαι, ἐξευμενίζομαι. flexissent τοῦ flecto = κάμπτω, μεταβάλλω. prope fata = τὰ σχεδὸν θέσφατα. fata, οὐδ. οἱ θεοὶ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλουν αὐτά. idemque (haruspices). in excelso (loco) = ἐπὶ ἐξέχοντος (ὕψηλοῦ βάρθρου). et contra atque antea fuerat, ad orientem, convertere = καὶ κατ' ἀντίθετον τῆς προηγουμένης διεύθυνσιν, πρὸς ἀνατολὰς νὰ στρέψωμεν. ortus-us = ἡ ἀνατολή. curia-ae = τὸ βουλευτήριον. clam, ἐπίρ. λάθρα. quae clam essent inita = τὰ ὅποια ἐν κρυπῷ ἔσχε.

διάσθησαν. colloco = τοποθετῶ. loco = ἐκμισθῶ, προκηρύσσω μεθοδικὴν δημοπρασίαν. Cotta et Torquato consulibus, ὁ Λ. Αὐρήλιος Κόττας καὶ Λ. Μάνλιος Τορκουάτος, ὑπατοὶ τὸ 65 π.Χ. ad orientem convertere simulacrum' τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐν τοῖς Ρωμ. ναοῖς ἔβλεπον πρὸς δυσμὰς, ὥστε οἱ προσευχόμενοι πρὸ αὐτῶν ἔβλεπον πρὸς ἀνατολάς. neque superioribus consulibus neque nobis, δηλ. οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν κατὰ τὸ ἔτος 63 καὶ 64 ὑπάτων οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Κικέρωνος.

Κεφάλαιον 9.

21. hic = ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας. aversus a vero = ἀπεστραμμένος ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν. praiceps-itis = προπετής, μωρός. mente captus = φρενοβλαβής. praecipue, ἐπίρ. κατ' ἐξοχίην. cogitata = μελετηθέντα. suscepta = ἐπιχειρηθέντα. nonne ita praesens = δὲν εἶναι τόσον φανερόν; mane, ἐπίρ. κατὰ τὴν πρωΐαν. index-icis = ὁ μηνυτής. funestus, ἐπίθ. ὀλέθριος.

22. conati, τοῦ conor = ἐπιχειρῶ. nimium mihi sumam = ὑπερβολικὸν (ἐπαινον) θὰ ἐλάμβανον διὰ τὸν ἑαυτὸν μου. cunctus-um = σύμπας. ad haec tanta indicia perveni = εἰς ταύτας τὰς τόσον μεγάλας (σοβαρὰς) καταγγελίας ἔφθασα. dementer ἐπίρ. παραφρόνως. iam vero, nisi ereptum esset ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium numquam profecto tantae res tam dementer creditae essent neque litterae commissae (essent) ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus et ignotis et barbaris (hominibus). quid vero = τί δέ; εἰσάγεται ἄλλη ἀπόδειξις τῆς εὐνοίας τῶν Θεῶν. ultro = ἐπίρ. ἐκουσίως. antepono, ρ. προτιμῶ. suis oribus, β'. ὄρος συγκ. = ἢ τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεώς των. divinitus, ἐπίρ. θεόθεν. aedes Concordiae, ὁ ναὸς τῆς Ὁμονοίας, κείμενος ἐν τῇ Β.Α. γωνίᾳ τῆς Ρωμ. ἀγορᾶς, οὐχὶ μακρὰν τοῦ βουλευτηρίου. Ἐκεῖ συνῆλθεν ἐπακτως ἢ σύγκλητος ἵνα λάβῃ ἀποφάσεις περὶ τῶν συνωμοτῶν.

Κεφάλαιον 10.

23. pulvinar-aris = δειπνητικὴ κλίνη. ad omnia pulvinaria = εἰς πάσας τὰς ἱερὰς στρωμνὰς τῶν θεῶν, διότι οἱ Ρωμ. ἐτοποθέτουσαν κατὰ τὰς ἑορτὰς ξύλινα ἀγάλματα τῶν θεῶν, μὲ κεφαλὴν ἐκ μαρμαρίου ἢ χαλκοῦ ἢ κηροῦ ἐπὶ δειπνητικῶν κλινῶν, ἐθυσιάζον καὶ ἐπα-

νηγίριζον λαμπρῶς. *celebro*, ρ. λαμπρύνω, πανηγυρίζω, *multi honores... habiti sunt* = πολλαὶ τιμαὶ πολλάκις δικαίως ἀπενεμήθησαν.

24. *recordor*, ἀποθ. ρῆμα = ἀναμιμνήσκομαι. *dissensio-onis* = ἡ διχόνοια, ἡ στάσις. *vosmet ipsi* = σεῖς οἱ ἴδιοι. *partim* = ἐπίρ. (σχεδὸν πάντοτε ἐπαναλαμβανόμενον) μέρος μὲν... μέρος δέ... *interemit*, τοῦ ρ. *interimo* = ἀφανίζω, φθείρω. *acervus-i* = ὁ σωρός. *redundo*, ρ. πλημμυρῶ. *extinguor* = σβέννυμαι, ἀφανίζομαι. *ultus est*, τοῦ ρ. *ulciscor* = τιμωρῶ, ἐκδικουῖμαι. *ne dici quidem opus est* = οὔτε νὰ λεχθῆ βεβαίως εἶναι ἀνάγκη. *deminutio-onis* = ἡ ἐλάττωσις. *dissensit* τοῦ ρ. *dissentio* = διαφωνῶ.

25. *luctus-us* = πένθος. *conflagro*, ρ. πυρπολῶ. *reconciliatio-onis* = ἀποκατάστασις, συνδιαλλαγὴ. *internecio-onis* = ἡ σφαγὴ, ἡ πανωλεθρία. *diiudicatae sint*, τοῦ ρ. *diiudicor* = διακρίνομαι. *καταπαύω*. *barbaria-ae* = ὅλη ἡ ἄλλοδαπὴ πλὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος. *ducerentur*, τοῦ ρ. *ducor* = νομίζομαι. *ita me gessi* = οὕτως ἐνήγησα, δηλ. δραστηρίως καὶ θαρραλέως. *restitisset*, τοῦ *resto-iti-āre* = μένω, ὑπολείπομαι. *superfuturum (esse)*, ρ. *super-sum* = περισφύζομαι. *quantum (urbis) flamma obire non potuisset* = εἰς ὅσον μέρος (τῆς πόλεως) ἡ φλόξ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ. *L. Sulla P. Sulpicium oppressit*: ὁ Π. Σουλπίκιος Ροῦφος, εἷς τῶν δημάρχων τοῦ ἔτους 88 π.Χ. ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἱππέων τοῦ Σύλλα, διότι προέτεινε ν' ἀφαιρεθῆ ἡ διεύθυνσις τοῦ Μιθριδατικοῦ πολέμου ἀπὸ τὸν Σύλλα καὶ ν' ἀνατεθῆ εἰς τὸν Μάριον. *lumina civitatis extincta sunt*: διὰ τοῦ φόνου πολλῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ παιδείᾳ ἀνδρῶν τὰ πνευματικὰ φῶτα ἐσβέσθησαν. Τοιοῦτοι, ἐπιφανεῖς διὰ τὴν μόρφωσίν των ἄνδρες, φονευθέντες μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα, ἦσαν οἱ ὑπάτοι *L. Merula*, *Cn. Octavius*, ὁ ρήτωρ *M. Antonius*, ὁ *Q. Lutatius Catulus* καὶ ἄλλοι. *dissensit M. Lepidus*: ὁ Μ. Λέπιδος καὶ ὁ Κάτουλος, ὑπάτοι τὸ 78 π.Χ. διεφώνησαν, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς διαφωνίας των ἦτο ἡ φυγὴ τοῦ Λεπίδου εἰς Σαοδηνίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ 77 π.Χ.

Κεφάλαιον 11.

26. *Quibus pro tantis rebus* = ἀντὶ τούτων τῶν τόσων μεγάλων πράξεόν μου. *praemium* = γέρας. *insignis-is* = τὸ παράσημον. *condi et collocari volo* = θέλω νὰ κρύπτονται καὶ νὰ τοποθετοῦν-

ται. *alentur*, τοῦ *alor* = τρέφομαι, *crescent*, τοῦ *q. cresco* = ἐπιρρωννύομαι, αὐξάνομαι. *inveterascent*, τοῦ *q. inveterasco* = παλαιοῦμαι, διαιωνίζομαι. *corroborabuntur*, τοῦ *q. corroboror* = ἐπιρρωννύομαι, αὐξάνομαι. *propagatam esse*, τοῦ *q. propago* = παρατείνομαι. *duos cives* οἱ δύο αὐτοὶ πολῖται ἦσαν ὁ Κικέρων καὶ ὁ Πομπήιος, διότι ἐνῶ ὁ πρῶτος ἔσφξε τὴν Ρώμην ἀπὸ βεβαίαν καταστροφῆν, ὁ δεύτερος περιῆγε νικηφόρα τὰ Ρωμ. ὄπλα ἐν Μ. Ἀσίᾳ πολεμῶν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου.

Κεφάλαιον 12.

27. *Subegi*, τοῦ *q. subigo* (*sub-ago*) = ὑποτάσσω. *vestrum est* = ὑμέτερον (καθῆκον) εἶναι, ἔχετε ὑποχρέωσιν. *prosum* (*alicui*) = ὠφελῶ. *obsum* (*alicui*) = βλάπτω. *magna vis conscientiae* = μεγάλη ἡ δύναμις τῆς συνειδήσεως· ὁ Κικέρων ἐστήριξεν ἄλλας ἐλπίδας ὑποστηρίξεως ἐπὶ τῆς εὐσυνειδήσιας τῶν πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν, κατὰ τὴν γνώμην του, νὰ παραγνωρίσουν τὰς μεγάλας πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ νὰ μὴ θελήσουν νὰ τὸν ὑποστηρίξουν κινδυνεύοντα.

28. *Iacesso*, *q. ἐρεθίζω*, προκαλῶ. *quod si omnis impetus . . . converterit* = διότι ἐὰν ὅλη ἡ ὁρμὴ τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν, ἥτις ἀπεκρούσθη ὑφ' ἡμῶν, στραφῆ ἔναντιόν ἐμοῦ μόνον. *vobis erit videndum* = ὑμεῖς θὰ πρέπει νὰ προνοήσετε. *qua condicione eos esse velitis* = ποία τύχη θέλετε νὰ περιμένῃ εἰς τὸ μέλλον ἐκείνους. *qui pro salute vestra se obtulerint invidiae periculisque omnibus* = οἵτινες χάριν τῆς ὑμετέρας σωτηρίας, ἐξέθεσαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸν φθόνον (τῶν πολιτῶν) καὶ εἰς παντὸς εἶδους κινδύνους. *ad vitae fructum* = πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς. *quo mihi libeat ascendere* = ὅπου νὰ μὲ εὐχαριστῆ ν' ἀναβῶ· δὲν ὑπῆρχε δηλ. διὰ τὸν Κικέρωνα ἀξίωμα ἀνώτερον τοῦ ὑπατικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐφιλοδόξει νὰ καταλάβῃ. *tueor*, *q. διατηρῶ*. *laedo*, *q. βλάπτω*. *invidus* = ὁ φθονερός. *venoror*, *q. ἀποθ. προσκυνῶ*. *Jovem illum* διότι δεικνύει τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ. *aeque ac priori nocte* = ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΡΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΛΟΓΟΝ

Κεφάλαιον 1.

1. ingenium-ii = ιδιοφυία (ιδίως ρητορική). exiguus = επίθ. ὀλίγος, μικρός. exercitatio dicendi = ἄσκησις εἰς τὸ λέγειν. infitior = ἀρνοῦμαι. versor = ἀναστρέφομαι, ἀσχολοῦμαι. mediocriter = οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον, ἐπομένως ἀκούοντως. huiusce rei (τοῦδε τοῦ πράγματος), δηλ. τοῦ dicendi. ratio aliqua (ἐνν. τὸ est). ratio = θεωρητικὴ γνῶσις (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρακτικὴν ἄσκησιν). profecta, τοῦ ἀποθετ. proficiscor) = προελθοῦσα, ἐκπηγάσασα. confiteor (cum-fateor) = ὁμολογῶ. abhorreo = ἀπομακρύνομαι. earum rerum (ingenii-exercitationis, rationis). vel, ἐπιτείνει τὸ in primis = μάλιστα μεταξὺ τῶν πρώτων. repeto = ἀπαιτῶ τι ὡς ἀνταπόδοσιν. suo iure = ἔκφρασις δικανικὴ, αὐτοδικαίως. quoad longissime = ὅσον μακρότατα. respicio = ἀνασκοπῶ. recordor memoriam = ἀνακαλῶ εἰς τὴν διάνοιάν μου, τὴν μνήμην. repetens = ἀπολύτως ἀνατρέχων ὀπίσω. princeps = ὁ πρῶτος πράττων τι, ὁ προπορευόμενος, ὁ ὁδηγός, ad suscipiendam, κλπ. γερονδ. ἔλξις ἀντὶ τοῦ ad suscipiendum, et ad ingrediendum rationem horum studiorum. suscipere rationem = λαμβάνω ἀπόφασιν πρὸς σπουδὴν (πρὸς τοῦτο ἀνταποκρίνεται κατωτέρω τὸ hortatu) ingredi rationem = ἀρχεσθαι τῆς σπουδῆς. ratio ἐνταῦθα = via = πορεία, ὁδός. ἢ ὅλη φράσις· οὗτος βλέπω ὅτι ὑπῆρξεν εἰς ἐμὲ ὁ πρῶτος ὁδηγός καὶ νὰ ἀποφασίσω καὶ νὰ τραπῶ τὴν εἰδίκευσιν τῶν σπουδῶν τούτων. quodsi = ἀλλ' ἐάν. haec vox = ἤδη ἢ ἐμὴ φωνή, δηλαδὴ ἢ ρητορική μου ἱκανότης. conformata = μορφωθεῖσα, ἔπεξεργασθεῖσα. nonnullis saluti fuit = ὑπῆρξεν εἰς τινὰς σωτηρία. id, δηλ. vocem conformatam. opitulor (opem fero) = βοηθῶ. quo possemus = δι' οὗ θὰ ἠδυνάμεθα. ingenium, exercitatio, rei ratio = εἶναι τὰ τρία κύρια προσόντα τοῦ ρήτορος, τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ ρητορικῶν σχολῶν· φυσικὴ ἰδιοφυία, ἔξα-

σκησις καὶ ἀπόκτησις γνώσεων θεωρητικῶν διὰ σπουδῆς. A(ulus) Licinius (Archias)· ὁ Ἄρχιας ἦτο ξένος, Ἕλληνας οἱ ξένοι πολιτογραφούμενοι Ρωμαῖοι ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ γένους ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε συντελέσει νὰ τοῖς δοθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Ἐπίσης ἐλάμβανον καὶ τὸ πατρωνύμιον (praenomen). Τὸ Licinius εἶναι τὸ ὄνομα τῆς Λικινίας γενεᾶς τῶν Λουκουίλλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συντελέσει εἰς τὴν πολιτογράφησιν τοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ τὸ praenomen Aulus οὐδεὶς εἶχεν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκουίλλων. Ὁ Κικέρων ἐνταῦθα μεταχειρίζεται τὸ ρωμαϊκὸν ὄνομα τοῦ ποιητοῦ ἐπίτηδες, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρόκειται νὰ ὑποστηρίξῃ ἓνα Ρωμαῖον πολίτην καὶ ὄχι ξένον. *optimarum artium* = αἱ ἐλευθέραι μαθήσεις, δηλ. ἡ φιλοσοφία, ἡ γραμματικὴ (φιλολογία), ἡ ῥητορικὴ, ἡ ποίησις.

2. hoc = τὸ προηγούμενον, κυρίως τὸ a quo id accerimus. quod . . . sit = τὸ quod μὲ ὑποτακτ. διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τοῦτο εἶναι ξένη γνώμη καὶ ὄχι ἰδική του. *facultas* = δεξιότης (πνεύματος), ἡ ποίησις δηλ. ἡ ὁποία κατ' ἐξοχὴν εἶναι δῶρον φυσικόν. *ratio dicendi* = τρόπος τοῦ λέγειν, διότι ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ποίησις, δύο μαθήσεις ἐντελῶς διάφοροι, ἀπαιτοῦν καὶ τρόπον ἐκφράσεως ἰδιαίτερον. *disciplina* = μάθησις, ἐπιστήμη. *ne nos quidem* = φράσις ἐλλειπτικὴ, ἡ ὁποία δύναται νὰ συμπληρωθῇ οὕτω. *ut Archias non uni studio deditus fuit, sic ne nos quidem uni . . . κλπ.* = ὅπως ὁ Ἄρχιας δὲν ἐπεδόθη εἰς ἓν μόνον στάδιον, οὕτω οὐδὲ καὶ ἐγὼ εἰς ἓν μόνον . . . κλπ. *ne . . . quidem* = οὐδέ. *penitus* = ἐξ ὀλοκλήρου δηλ. μονομερῶς καὶ πάντοτε. *etenim* = καὶ γάρ. *quae ad humanitatem pertinent* = αἱ προσήκουσαι, αἱ ἐμπρέπουσαι τῇ ἀνθρωπίνῃ μορφώσει. *quoddam vinculum* = δεσμὸν τινα ἰδιαιτέρας φύσεως, πραγματικὸν δεσμὸν. *quasi* = ὡσάν, κολάζει τὴν ἰσχυρὰν μεταφορὰν. *cognatione* = διὰ συγγενείας, τρόπον τινα διὰ συγγενείας τινὸς συνέχονται (*continentur*). *humanitas-atis* = τὸ σύνολον τῶν γνώσεων αἱ ὁποῖαι ἐμπρέπουν εἰς τὸν ἀνθρώπον, ἡ καλύτερον ἀπαρτίζουσαν τὸν ἀνθρώπον.

Κεφάλαιον 2.

3. Sed ne . . . «sed ne . . . videatur mirum esse me . . . hoc uti genere dicendi . . . quaeso . . . ut mihi detis hanc veniam . . . ut me patiamini loqui et uti novo . . . genere dicendi» *quaestio legitima* = ὑπόθεσις νομικὴ. *iudicium publicum* = δίκη δημοσίου

συμφέροντος. *res agitur* = ἡ ὑπόθεσις διεξάγεται. *cum* = καίτοι. *lectus* = ἐπίλεκτος, ἔγκριτος. *tanto conventu* = *in tanto* = ἐνώπιον τῆς συρροῆς. *ac frequentia* καὶ ὀμιλήσεως. *hominum* ἐννόησον τὸ ἐπ. *litteratissimorum* = ἑλλογιμωτάτων. *hoc genere* = ἀντικ. τοῦ *uti* = (χοῶμαι) *quod abhorreat* = τὸ ὁποῖον ἀφίσταται. *forensis* = ἀγοραῖος, δικανικός. *venia* = συγγνώμη, ἔξουσία, ἄδεια. *accomodatam* (*accomodo* = προσαρμόζω) ἀρμόζουσαν. *huic reo* = τῷδε τῷ ὑποδίκῳ, τῷ Ἀρχίᾳ. *non molestam* = ὄχι ὀχληράν. *hoc concursu*... = *in hoc concursu* = ἐνώπιον ταύτης τῆς συρροῆς. Καὶ εἰς τὰ κατωτέρω *hac vestra*... *hoc denique*, ἐννόησον τὸ *humanitas* = εὐμουσία, ἑλλογιμότης. *exercente iudicium* (*exerceo iudicium*) ὄρος τεχνικός ἀντὶ τοῦ προεδρεύοντος τῆς δίκης. *ut*... *patiamini* = ἡ ἐξαορτᾶται ἐκ τοῦ *detis veniam* ἢ εἶναι ἐπεξήγησις αὐτοῦ. *paulo liberius* = ὀλίγον ἐλευθεριώτερον τοῦ δέοντος. *otium* = σχολή, ἀποχώρησις ἐκ τοῦ δημοσίου βίου. *tracto*, θαμιστικός τύπος τοῦ *traho* = (σύρω) ἔλκω. *tracto personam* = παίζω τὸν ρόλον, ὑποκρίνομαι. Ἐνταῦθα *tractata est* = ἀνεστράφη, ἐτροβή, παρεφθάρη. *iudicium et periculum* = ὅ,τι τὰ ἑλληνικὰ δίκη καὶ γραφή. *inusitatus* = ἀήθης, ἀσυνήθιστος. *quaestio legitima et iudicium publicum*. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἀρχίου δὲν ἦτο ἰδιωτικῆς φύσεως (*causa privata, iudicium privatum*), δὲν ἐπρόκειτο δηλ. περὶ ἰδιωτικῶν συμφερόντων ἢ περὶ χρημάτων. Ἡ ὑπόθεσις ἦτο δημοσίου δικαίου, διότι ὁ ὑπόδικος ἐν περιπτώσει καταδίκης ἐνέπιπτεν εἰς τὰς ποινὰς τοῦ νόμου *lex Papia*, περὶ ἰδιοποιήσεως πολιτικῶν δικαιωμάτων. *praetor* εἶναι ὁ ἀστυδίκης (*praetor urbanus*). Ἐνταῦθα ἀστυδίκης εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ ρήτορος Κόιντος Κικέρων, φίλος τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως.

4. *tribuo* = ἀπονέμω τι ὡς δίκαιον. *concedo* = παραχωρῶ τι κατὰ συγκατάβασιν. *segregandum* (*esse*) δὲν πρέπει νὰ χωρισθῆ. *ascendendum fuisse*: συμπλήρωσιν *in numerum civium* = πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν.

Κεφάλαιον 3.

ut primum = εὐθὺς ὡς. *ex pueris excedere* = μετάφρασις τῆς ἑλληνικῆς φράσεως ἐκ παιδῶν ἢ ἐκ τῶν ἐφήβων ἐξέρχεσθαι. *artibus artes*, ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν πρώτην ἐγκύκλιον μόρφωσιν. *informari* = διαμορφοῦσθαι. *me confero* = μεταβαίνω, ἐπιδίδομαι. *Antiochiae*,

γεν. σημαίνει σιάσιν ἐν τόπῳ, ἐν Ἀντιοχείᾳ. locus = ἀντὶ familia, ἕξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. celebrer = πολυάνθρωπος. copiosus = ἀφθονῶν τινος, πλούσιος. liberalissima studia = ἐλευθεριώταται μαθήσεις, ἴδε § 1. Τὸ δὲ affluo = ἀφθονῶ. antecello μὲ dot. ὑπερβάλλω τινά. Εἰς τὸ contigit ἐνν. εἰ = συνέβη εἰς αὐτόν. gloria = fama. adventus = πληθ. αἱ ἀφίξεις. ex pueris excessit' οἱ παῖδες ἐξήρχοντο τῆς παιδικῆς ἡλικίας εἰς τὸ 13ον ἔτος των. Antiochiaë' ἡ γνωστὴ πόλις καὶ πρωτεύουσα τῆς Συρίας, ἡ ὁποία ἐγνωρίσε μεγίστην δόξαν καὶ ἀκμὴν κατὰ τοὺς μετὰ τον Μ. Ἀλέξανδρον, δηλ. κατὰ τοὺς ἑλληνιστικoὺς χρόνους.

5. vehementius, ἐπίρ. συγκ. σφοδρότερον, μετὰ περισσοτέρου ζήλου. colo = θεραπεύω. hic = ἐνταῦθα. civitate = iure civitatis = μὲ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. cognitio = γνωριμία. celebritas = ἡ μεγάλη διάδοσις (φήμη). absentibus, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ vel absens = ἀκόμη καὶ ἀπών. nactus est (nanciscor) = τυγχάνω, ἐντυγχάνω, εὐρίσκω (ὡς τι ἀνέλπιστον ἀγαθόν). alter . . . alter . . . = ὁ μὲν . . . ὁ δέ. res, ἐνν. gestas = κατορθώματα. cum . . . tum . . . = τόσον . . . ὅσον, καί, καί. adhibere = παρέχειν. Κατὰ ζεῦγμα εἰς τὸ res gestas πρόπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ q. suppeditare (ἀφθόνως παρέχειν), τὸ ὁποῖον δὲν ἀρμόζει εἰς τὸ aures (= ὦτα). cum = καίτοι praetextatus = περιβεβλημένος τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα τῶν παίδων. adolescentiae, dot. = πρώτη εἰς τὴν νεαράν των ἡλικίαν ὑπῆρξεν, εἶναι ἡ πρώτη δηλ. ἡ ὁποία τὸν ἐδέχθη. senectuti = εἰς τὸ γῆρας του, εἰς τὰ γεράματά του. Italia = ὁ Κικ. ἐννοεῖ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, τὴν κάτο Ἰταλίαν δηλ., ἡ ὁποία ἦτο πλήρης ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ὅπου ὀμιλεῖτο ἡ ἑλληνική. tranquillitatem ἐννοεῖ ὁ Κικ. τὴν εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐμεσολάβησεν ἀπὸ τῶν Γράκχων μέχρι τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου (91 π.Χ.) Tarentini, Regini, Neapolitani = ἦσαν civitates foederatae, δηλ. ἔνσπονδοι πολιτεῖαι πρὸς τὴν Ρώμην διατηροῦσαι τὴν αὐτοδιοίκησίν των, ἀλλ' ὑποβαλλόμεναι εἰς ὠρισμένας ὑποχρεώσεις. Ὡς πρὸς τὸν Τάραντα ὁμως γεννᾶται ἡ ἐξῆς δυσκολία. Ὅταν ὁ Ἀρχίας ἦλθεν ἐκεῖ, ἡ πόλις δὲν ἦτο πλέον civitas foederata, ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν Ἀρχίαν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Φαίνεται λοιπὸν μᾶλλον ὅτι ὁ Κικέρων ἐν τῇ ἐκφράσει του ἐννοεῖ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου ἐχορήγησαν εἰς τὸν Ἀρχίαν οἱ Regini καὶ οἱ Neapolitani, οἱ δὲ Tarentini ἐπεδαφίλευσαν εἰς αὐτόν

ἄλλας τιμᾶς, στέφανον, δῶρα κλπ. Mario et Catulo = ἦσαν ὑπάτοι τὸ 102 π.Χ. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Μάριος, ὁ γνωστός στρατηγὸς καὶ ἐκ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου (qui durior ad haec studia videbatur, ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Κικέρων κατωτέρω ἐν § 19-20) μόνον στρατιωτικὰ κατορθώματα ἠδύνατο νὰ παράσῃ ὡς θέμα εἰς τὸ ποιητικὸν τάλαντον τοῦ Ἀρχίου, ἐνῶ ὁ Κ. Λουτάτιος Κάτλος τάσσεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος μεταξὺ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων καὶ πνευματωδεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Luculli = ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῶν Λουκούλλων ἦτο ὁ Λεύκιος Λικίνιος Λούκουλλος (L. Licinius Lucullus), πρᾶιτωρ τὸ 103, ἀντιπρᾶιτωρ τὸ 102 εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου κατετρόπωσε τοὺς στασιάζοντας δούλους. Ἐξορισθεὶς κατόπιν ἐγκατεστάθη εἰς Ἡράκλειον τὸ 79 π.Χ., τὸ ἔτος δηλ. κατὰ τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς Ρώμην ὁ Ἀρχίας. praetextatus με κάποιαν ἀναγκρίβειαν ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται τὸν ὄρον προκειμένου περὶ Ἑλληνας καὶ ὄχι περὶ Ρωμαίους. praetextati ἐλέγοντο ὅσοι ἐφόρουσιν τὴν togam praetextam (= ἐσθῆτα λευκὴν περιπόφυρον, μὲ πορφυρᾶν δηλ. παρυφήν), τὴν ὁποίαν ἐπετρέπετο νὰ φοροῦν μόνον οἱ ἀνώτατοι ἀρχόντες καὶ κατὰ συγκατάβασιν καὶ οἱ παῖδες μέχρι τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας.

6. Eius Pio filio = ἀντὶ eius filio Pio κατὰ σχῆμα ὑπερβατόν. devinctam (= devincio = συνδέω) = συνδεδεμένην. consuetudo = οἰκειότης. afficio aliquem aliqua re = περιβάλλω τινά τι. si qui forte = ὅσοι τυχόν. simulo = ὑποκρίνομαι ὅτι ἔχω τι, ὅπερ δὲν ἔχω. dissimulo = ὑποκρίνομαι ὅτι δὲν ἔχω τι ὅπερ ἔχω ἐπομένως κρύπτω. Q. Metellus Numidicus = Κόϊντος Μέτελλος ὁ Νουμιδικός, ὁ νικητῆς τοῦ Ἰουγούθα (109 καὶ 108). Φαίνεται ὅτι τοῦτον ἐγνώρισεν ὁ Ἀρχίας διὰ τῶν Λουκούλλων. Pius, ὑπάτος τὸ 80 π.Χ. καὶ πρᾶιτωρ τὸ 89. M. Aemilius = Μᾶρκος Αἰμίλιος, ἐχρημάτισεν ὑπάτος καὶ τιμητῆς καὶ ῥήτωρ ἀξιόλογος. Q. Catulus = εἶναι αὐτός, ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ ὁποίου ὁ ποιητῆς ἐφθασεν εἰς τὴν Ρώμην, ὁ νικητῆς τῶν Κίμβρων. L. Crassus = Λικίνιος Κράσσος, ὁ περίφημος ἀντίζηλος τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου, ἡ οἰκία τοῦ ὁποίου ἦτο ἀνοικτὴ εἰς τὸν ποιητῆν. Drusum = εἶναι ὁ περίφημος δήμαρχος Λίβιος Δροῦσος φονευθεὶς τὸ 91, τοῦ ὁποίου ὁ νόμος (lex de civitate sociis danda) προεκάλεσε τὸν συμμαχικὸν πόλεμον. Octavio = ὁ νομαστότερος τῆς οἰκογενείας τῶν Ὀκταβίων Γναῖος, ἐχρημάτισεν ὑπάτος τὸ 87 μετὰ τοῦ Κίννα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ προεγράφη. Δύο ἄλλους

᾽Οκταβίους ἀναφέρει ὁ Κικέρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολιτικοὶ ῥήτορες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Catonem εἶναι ὁ Μᾶρκος Κάτων, πατὴρ Κάτωνος τοῦ Ὑτικαίου. Ὁ νεώτερος Κάτων ὁ Ὑτικαῖος πιθανὸν νὰ ἦτο εἰς τῶν δικαστῶν τοῦ Ἀρχίου, ἢ τουλάχιστον παρίστατο κατὰ τὴν δίκην του. Hortensiorum=᾽Ορθήνσιοι ἦσαν τρεῖς, ὁ εἷς, ὕπατος τὸ 69, ῥήτωρ καὶ ἀντίζηλος τοῦ Κικέρωνος. Ὁ ἄλλος, πατὴρ τοῦ πρώτου, ὕπατος τὸ 97, καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ ὅποιος διεκρίθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ὕπαρχος τοῦ Σύλλα.

Κεφάλαιον 4.

intervallum = διάλειμμα. decedo = ἀποχωρῶ, ἀναχωρῶ. aquisissimo iure ac foedere = ἀφ. τῆς ιδιότητος (qualitatis) = ἰσωτάτου δικαίου καὶ συνθήκης. cum = αἰτιολογικὸν ἢ καὶ ἐναντιωματικόν, διότι, μολοντί. ipse per se = αὐτὸς καθ' ἑαυτόν. impetro = ἐπιτυγχάνω. Luculli = ἡ γεν. εἰς μὲν auctoritate ὑποκειμενικῇ (= ἔνεκα τοῦ κύρους, τὸ ὅποιον εἶχεν ὁ Λούκουλλος), εἰς gratia ἀντικειμενικῇ (διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Λούκουλλον). esset profectus ὁ Μ. Λούκουλλος φαίνεται ὅτι μᾶλλον δι' ἰδιωτικὰς του ὑποθέσεις εἶχε μεταβῆ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὄχι ὡς ἄρχων, διότι αὐτὸς μόλις τὸ 79 π.Χ. ἔγινεν ἀγορανόμος. Ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 102 καὶ 89, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔγινε τὸ ταξίδιον αὐτό, ὁ Λούκουλλος ἦτο ἀδύνατον νὰ σταλῆ ὡς ἄρχων εἰς ἐπαρχίαν, διότι τὰ ἀξιώματα τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἀνώτερα τοῦ ἀγορανόμου (proconsul, propraetor). Heracleam=ἡ Ἡράκλεια, ἑλληνικὴ ἀποικία εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, ἦτο, φαίνεται, ὁ τόπος τῆς διαμονῆς τοῦ ξερορίστου πατρὸς τοῦ Μ. Λουκούλλου, τὸν ὅποιον ἀκριβῶς καὶ μεταβαίνει νὰ ἐπισκεφθῆ.

7. lege = ἀφ. τοῦ αἰτίου ἢ ὄργάνου, διὰ τὸν νόμον, κατὰ τὸν νόμον. si qui=eis, qui=eἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι. foederatis civitatibus = ἀφ. τοῦ τόπου, ὅπου πρέπει νὰ νοηθῆ ἢ πρόθ. in = εἰς ὄμοσπόνδους πολιτείας. si qui . . . essent professi εἶναι τὸ κείμενον τοῦ νόμου. legem fero φράσις τυπικῇ = εἰσάγω νόμον. diebus = ἀφ. τοῦ χρόνου (temporis) = ἐν 60 ἡμέραις. essent professi (profiteor) = ἠθέλον δηλώσει δηλ. nomen, τὸ ὄνομά των. enim = αἰτιολ. ἐπειδή. Silvani et Carbonis ἢ ἄλλως καὶ lex Plautia Papiria. Ἦτο ψήφισμα (plebiscitum) τοῦ ἔτους 89 π.Χ. προταθὲν ὑπὸ τῶν δημάρχων Μ. Πλαυτίου Σιλουανοῦ καὶ Κ. Παπιρίου Κάρβωνος. foe-

deratae civitates εἶναι αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἐκαλοῦντο municipia. sexaginta diebus. Ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου ἦτο νὰ πληρωθοῦν τὰ κενὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ διὰ νεοσυλλέκτων Ἰταλιωτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἡ προθεσμία ἦτο πολὺ μικρά. praetorem = ἐννοεῖ εἰς ἓνα οἰονδήποτε ἐκ τῶν 6 πραιτόρων, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο ὅλοι νὰ παραλάβουν τὴν δῆλωσιν. Romae. Ὁ νόμος ἀπῆτει διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ. Διὰ τὸν Ἀρχίαν ἦτο ἐν ἐπὶ πλέον πλεονέκτημα ἡ διαμονή του ὄχι ἀπλῶς ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ.

8. si nihil aliud nisi = si nihil aliud quam = ἂν οὐδὲν ἄλλο ἢ. lege = περὶ τοῦ νόμου, κατὰ τὸν ὅποιον ἐχορηγήθη ἡ civitas. causa dicta est = ἡ ὑπόθεσις ἐλέχθη, ἦτοι ἐτελείωσεν. Ἡ ἀπολογία δηλ. ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀρχίας ἐξεπλήρωσε τὰς τρεῖς ἐκ τοῦ νόμου ἀπορροεούσας ὑποχρεώσεις, τὴν πολιτογράφησιν εἰς τινα τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν, τὴν διαμονὴν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ψηφίσεως τοῦ νόμου καὶ τὴν ἔγκαιρον δῆλωσιν (ἐντὸς 60 ἡμερῶν) παρὰ τῷ πραιτόρῳ. infirmari · infirmo = ἀσθενῶ τι, ἀναρῶ, ἀνασκευάζω. auctoritate, religione, fide = ἀφ. τῆς ἰδιότητος. auctoritas = κύρος, αὐθεντία. religio = εὐδορκησία (διότι ὑπενθυμίζει τὸν ὄρκον, τὸν ὅποιον ἔδωκεν ὁ Λούκουλλος ὡς μάρτυς). egisse (= ago) = ὅτι ἐνήγησε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν πολιτογράφησιν. cum mandatis = με ἐντολὴν (τῆς πολιτείας του). publicum testimonium = ἀποδείξις δημοσία, οὐχὶ δηλ. προσερχομένη ἐξ ἰδιωτῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως Ἡρακλείας. hic, ἐπίρ. ἐνταῦθα. Ἐδῶ σημαίνει: εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. tabulas publicas = τὰ δημόσια ἀρχεῖα, ἦτοι τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν, τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία κτλ., τὰ βιβλία τὰ τηρούμενα εἰς τὸ tabularium. quas κτλ. Ἡ φρσ. σειρά· quis omnes scimus interisse (= ὅτι ἀπώλεσθησαν). Italico bello, incenso tabulario (= καέντος τοῦ ἀρχείου). ridiculum = γελοῖον. ad ea = σχετικῶς πρὸς ταῦτα. videmus = ἐννοεῖ τοὺς μάρτυρας. quae habere = ὅσα νὰ ἔχωμεν δὲν δυνάμεθα (δηλ. τὸ ἀρχεῖον). desiderare, flagitare = σφοδρῶς ἐπιθυμεῖν, μετὰ τίνος εἰρωνείας λέγονται. hominum = τοῦ Λουκουλλου, τῶν Ἡρακλειωτῶν μαρτύρων, κτλ. litterarum memoria = αἱ γραπτὰ ἀποδείξεις. depravari (= depravo) = νὰ διαστραφοῦν, νὰ μεταβληθοῦν. repudio = ἀπορρίπτω, δὲν δέχομαι. idem = ὁ ἴδιος. causa dicta est. Ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἀπλῆ, ὅσον τὴν παρουσιάζει ὁ Κι-

κέρων, διότι ἔπρεπε νὰ ἀποδειχθῶν ὅλαι αἱ ἀπαιτούμεναι προϋποθέσεις, διὰ νὰ εἶναι Ρωμαῖος πολίτης ὁ Ἄρχίας καὶ ἰδίως ἡ πρώτη καὶ τρίτη. Ὁ κατηγορῶς, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, δὲν εἶχε πολὺ ἄδικον ζητῶν ἐγγράφους μαρτυρίας. *Italico bello* εἶναι ὁ συμμαχικὸς πόλεμος κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ἡράκλεια διηρπάγη καὶ τὸ ἀρχεῖόν της ἐπυροπολήθη.

9. *fortunarum* = γεν. πλ. κατὰ τὸ *regum*, τῆς περιουσίας του. *est professoris*, δηλ. *apud praetores. immo vero* = ἔντονος ἄρνησις, τὸναντίον μάλιστα. *illa professione* = ἐκείνης τῆς δηλώσεως, ἡ ὁποία δηλ. ἔγινεν εἰς τοὺς πραιτώρας περὶ πολιτογραφήσεως καὶ διαμονῆς ἐν Ρώμῃ. *collegium* = τὸ συνέδριον, ὁ σύλλογος.

Κεφάλαιον 5.

cum = ἐνῶ. *negligentius* = τὸ συγκρ. κάπως ἀμελῶς. *levitas* = ἐπιπολαιότης, ἐλαφρότης. *resigno* = κυρίως ἀποσφραγίζω (*litteras* = ἐπιστολήν), κατόπιν ἀκυρῶ. *sanctissimus* = ἀγνότατος, σεμνότατος. *et unius... dixerit* = ἡ φυσ. σειρά. *et dixerit se commotum esse litura (abl. causae)* = αἰτίας. *unius nominis. litura* = ἡ ἐπάλειψις διὰ κηροῦ (ἐπὶ τοῦ πινακίου), ἐπομένως ἡ ἀπαλοιφή, ἐκ τοῦ ρ. *lino* = ἐπαλείφω. *his tabulis* = δηλ. εἰς τοὺς καταλόγους τοῦ Μετέλλου. *Appia* = ὁ *Appius Claudius Pulcher* ἦτο πραιτὼρ μετὰ τοῦ Μετέλλου τὸ 89. Ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ περιφήμου Κλωδίου, ὑπάτου τὸ 79 καὶ ὀπαδοῦ τοῦ Σύλλα. Τὸν Ἄππιον διέγραψεν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν συγκλητικῶν ὁ τιμητῆς Φίλιππος τὸ 86 διὰ τὰ πολιτικά του φρονήματα ἢ δι' ἀμέλειαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του. *Cabinii*, ὁ δὲ *P. Gabinus Capito* κατηγορήθη ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν (Ἑλλήνων) ἐπὶ ἀργυρολογία καὶ κατεδικάσθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς του. *L. Lentulum* = ὁ Λεύκιος Λέντλος ἦτο καὶ αὐτὸς πραιτὼρ τὸ ἴδιον ἔτος καὶ μάλιστα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ σημείου τούτου, προϋστάμενος τοῦ κολλεγίου τῶν πραιτῶρων, ἀφοῦ εἰς αὐτὸν καταφεύγει ὁ Μέτελλος διὰ νὰ καταγγείλῃ τὴν παράνομον διαγραφήν. Ὁ Μέτελλος ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν πολίτην, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ὑπόπτως καὶ κατόπιν διαγραφῆς ἐφέρετο γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ καταλόγου, νὰ ἀποδείξῃ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν, ὅτι δὲν εἶχε σφετερισθῆ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου.

10. *Quid est quod* = περίφρασις ἀντὶ *quid* = διατί; Εἰς αὐτὴν

οφείλεται ἢ ὑποτ. dubitetis. fuerit adscriptus καὶ ὄχι sit adscriptus, διότι θέλει νὰ δείξῃ ὅτι ἦτο ἐγγεγραμμένος πρὸ τοῦ νόμου Plaut. Papiria. etenim = καὶ γάρ, τῷ ὄντι. mediocribus... civitatem... impertiebant - impertire aliquid alicui = μεταδιδόναι τινί τινος. praeditus = πεποικισμένος. largiri = παρέχειν δαφυλῶς, ἐν ἀφθονίᾳ. id κλπ. = φ. σ. noluisse id huic praedito summa gloria ingenii. quid? = ἐννόησον haec dicimus = ἀλλὰ διατί λέγομεν αὐτά; τί μᾶς χρειάζονται; cum = ἐναντιωματικὸν = ἐνῶ. civitatem datam = ἐννοεῖ διὰ τοῦ νόμου Plautia Papiria = εἰς τοὺς ἰταλιώτας. inrepererint (inrepro = εἰσέρω, ἐπὶ ἐροπετῶν) = παρεισέδυσαν. ne... quidem = οὐδέ. esse = νὰ εἶναι, νὰ θεωρῆται. reiicio = ἐκβάλλω, ἀπορρίπτω. mediocribus ἐννοεῖ τοὺς κατωτέρω μνημονευόμενους scenicos artifices, εἰς τοὺς ὁποίους, ὡς γνωστόν, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἶχον πολλὴν ἐκτίμησιν. in Graecia ἐννοεῖ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι. εἶναι γνωστόν ὅτι πολλαὶ ἐκ τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἑλλάδος ἐχορήγουν ἢ καὶ ἐπάλουν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. εἶναι ὅμως ἀνεξήγητος ἢ ὑπόμνησις ἐνταῦθα τῆς κακῆς αὐτῆς συνηθείας. legem Papiriam: Ὁ δήμαρχος Πάπιος εἰσήγαγε νόμον τὸ βῆ π. Χ. διὰ τοῦ ὁποίου ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὴν παράνομον ἐγγραφὴν εἰς τοὺς Ῥωμαῖκοὺς καταλόγους ὡς πολιτῶν πολλῶν ξένων. Διότι πολλοὶ ξένοι μετὰ διαμονὴν ὀλίγου χρόνου ἐν Ῥώμῃ κατώρθωνον νὰ σφετερίζωνται τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Διὰ τοῦ νόμου παρεπέμποντο οἱ ξένοι εἰς τὰς πόλεις των... voluit esse: τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ῥήτορος δὲν εἶναι διόλου ἰσχυρόν.

11. census = τίμησις, ἀπογραφή. scilicet = εἰρωνικῶς, βεβαίως, φυσικῶτατα. proximis censoribus = οἱ ἐγγύτατοι τιμηταὶ πρὸς τὸν χρόνον τῆς διεξαγωγῆς τῆς δίκης. superioribus = οἱ προγενέστεροι ἐν σχέσει μὲ τοὺς προηγούμενους. primis = εἶναι οἱ πρῶτοι τιμηταὶ ἀπὸ τῆς παραχωρήσεως τοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος δυνάμει τοῦ νόμου Plautia Papiria. nullam populi partem esse censam = ὅτι οὐδεμία μερὶς τοῦ λαοῦ ἐτιμήθη, ὅτι οὐδεμίᾳς μερίδος τοῦ λαοῦ ἐγένετο τίμησις, ἀπογραφή. confirmat = βεβαιώνει· πράγματι εἶναι ἀρχὴ τοῦ δικαίου, ὅτι ἡ ἐγγραφὴ εἰς τοὺς καταλόγους δὲν δημιουργεῖ δικαίωμα, ἀλλ' ἀπλῶς εἰκασίαν ὅτι ὁ ἐγγεγραμμένος εἶναι πολίτης. ne ipsius quidem iudicio = οὐδὲ κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. esse versatum = ἀνετρόφη, ἤσκησε τὸ δικαίωμα τοῦ Ῥωμαίου

πολίτου. *testamentum* = διαθήκη. *adeo hereditates* = προσέρχομαι εἰς κληρονομίαν, λαμβάνω κληρον. *aliquem deferre* = ἀναφέρειν τινὰ ἢ *nomen alicuius deferre in beneficiis* ἦσαν τὰ εὐεργετήματα, ἀμοιβαί. *aerarium* = τὸ δημόσιον ταμεῖον. *census*. Ἀπὸ τῆς πολιτογραφίσεως τοῦ Ἀρχίου μέχρι τῆς δίκης του εἶχον γίνει τρεῖς τιμητικαὶ ἀπογραφαί: 1) τὸ 70 ἐπὶ τιμητῶν L. Gellius Poplicola καὶ Cn. Lentulus Clodianus. 2) τὸ 86 ἐπὶ M. Marcius Philippus καὶ M. Perrenna καὶ 3) τὸ 89 ἐπὶ τιμητῶν Ἰουλίου καὶ Κράσσου. Ἀλλὰ κατὰ τὰς δύο ἕξ αὐτῶν ἀπογραφὰς ὁ Ἀρχίας ἀπουσίαζεν ἐκ Ρώμης, ἐνῶ κατὰ τὴν τρίτην ὁ ρήτωρ ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν ἐγένεν ἀπογραφὴ. Ἡ ὑπαρξις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀρχίου εἰς τοὺς καταλόγους τῶν τιμητῶν βεβαίως θὰ ἐστήριζε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, ἀλλ' ἡ ἀπουσία του δὲν ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἦτο Ρωμαῖος πολίτης. *apud exercitum fuisse*. Ἡ φράσις δηλοῖ ὅτι ὁ Ἀρχίας ἀπλῶς συνώδευε τὸν στρατηγὸν χωρὶς νὰ εἶναι στρατιώτης, ὅπερ θὰ ἐλέγετο *in exercitu esse*. Ἐννοεῖ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον. *quaestore*. Ὁ Λούκουλλος τὸ 86 ἦτο ταμίας τοῦ Σύλλα εἰς τὴν Ἀσίαν. *testamentum saepe*. Ἐκαμε πολλάκις διαθήκην ὁ Ἀρχίας, διότι οἱ Ρωμαῖοι συνήθιζον πρὸ πάσης ἐκστρατείας νὰ συντάσσουν τὴν διαθήκην των. *adiit hereditates*. Συνήθιζον οἱ εὐγενεῖς Ρωμαῖοι νὰ δίδουν μέρος τῆς περιουσίας των καὶ εἰς ξένους φίλους, τοὺς ὁποίους μᾶλλον τιμῆς ἔνεκα περιελάμβανον εἰς τὴν διαθήκην των. *proconsul*. Διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπέλλοντο ὑπὸ τὸν ἄνω τίτλον (= ἀνθύπατος) καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὸν τίτλον *propraetor* = ἀντιστρατήγος. Οὔτοι μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἀρχῆς των ἀνέφερον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εὐσυνειδήτως τοὺς εἶχον ἐξυπηρετήσει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς των, πρὸς ἀμοιβήν, ἢ ὁποία συνήθως ἦτο ἀρεκτὰ σοβαρά. Τοιαύτην ἀμοιβὴν ἔλαβε καὶ ὁ Ἀρχίας, τὸν ὅποιον ὁ Λούκουλλος ἀνέφερον εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Κεφάλαιον 6.

argumentum = ἀπόδειξις, τεκμήριον. *revinco* = κατανακῶ, ἐλέγχω. *numquam . . . neque . . . neque . . .* συσσωρευσις ἀρνήσεων διὰ νὰ τονίσῃ ὁ ρήτωρ τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐλέγχου. *quaere argumenta*. Διὰ τῆς φράσεως αὐτῆς ὁ ρήτωρ κλείει τὴν νομικὴν ἀπόδειξιν τοῦ ζητήματος. *amicorum iudicio*. Διὰ τούτων ὑποδηλοῖ ὁ ρήτωρ ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς νέου εἶδους ἀπόδειξιν, ὄχι νομικὴν, ἀλλὰ πηγάζουσαν ἐκ

τοῦ ἀγράφου νόμου, ὅτι ἄνδρες ὅπως ὁ Ἀρχίας θὰ ἐτίμων τὴν Ρωμαϊκὴν πολιτείαν, ἃν ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ἐν αὐτῇ.

12. tanto opere = τοσοῦτον. delectemur = ὑποτ. διότι ὁ κατήγορος τοῦτο θεωρεῖ παράδοξον, ὅτι δηλ. τεροῦμεθα κλπ. ἐνῶ ὁ ἴδιος δὲν εὐρίσκει τι ἐξαιρετικὸν ἐν τῷ Ἀρχία. suppedito = πορίζω. ubi haec, a quibus = παρέχει μοι δαψιλῶς ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων. reficiatur . . . conquiescat = αἱ ὑποτ. δυνητικά. forensis strepitus = ὁ ἀγοραῖος θόρυβος. conviciium = θόρυβος, ἔρις, ἀντεγκλήσεις (τῶν ἐριζόντων ἰδία εἰς τὰ δικαστήρια). aures defessas = τὰ καταπεπονημένα ὦτα (ἐκ τῶν ἐρίδων). conquiesco = ἡσυχάζω, ἠρεμῶ. aut posse . . . suppetere . . . aut posse . . . ferre = ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν πρόχειρον (ἄφθονον) ἢ ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποφέρωμεν. an tu? = ἢ μήπως σύ; quod dicamus = ut id dicamus (τελικὴ ἢ συμερασματικὴ ἀναφορικὴ πρότασις). excolo = ἀσκῶ, παιδεύω. contentio = ἀγών. relaxo = χαλαρώνω, ἔπειτα προαῖνω. Μετὰ τοὺς καθημερινοὺς ἀγῶνας ἢ ἐπίδοσις εἰς τὰ γράμματα προαῖνει τὴν τεταραγμένην καὶ ἐκνευρισμένην ψυχὴν. vero = ἀληθῶς, dedo = ἐπιδίδω. (esse deditum = ὅτι ἐπεδόθη). pudeat (ὑποτ. τοῦ ἀπροσ. pudet me = αἰσχύνομαι, ἐντρέπομαι) εἶναι ὑπ. δυνητικὴ = δύνανται νὰ ἐντρέπονται. si qui. Τὸ si προσδίδει εἰς τὴν φράσιν κάποιαν ἀοριστίαν ἢ ἀμφιβολίαν, ὡς νὰ ἔλεγεν οἱ ἄλλοι, ὅσοι π. χ. τυχὸν ἀπεκρῦβησαν δύνανται νὰ ἐντρέπονται. litteris = δοτ. Ἡ φρ. se litteris abdiderrunt = ἐκρῦβησαν εἰς τὰ γράμματα, ἐπεδόθησαν τόσον πολὺ δηλ. εἰς αὐτὰ, ὥστε τελείως ἀφωσιώθησαν καὶ ἀπεκρῦβησαν ἐν αὐτοῖς. ex iis, δηλ. litteris ad com. adferre fructum = πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν νὰ προσφέρουν. τὸ δὲ proferre = νὰ παρουσιάσουν. καὶ τὸ in aspectum lucemque = εἰς ὄψιν καὶ εἰς φῶς, εἰς τὴν δημοσιότητα, προῖδον δηλ. τῆς πνευματικῆς τῶν ἐργασίας, τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ ὠφελήσῃ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ὄχι τὰ ἄτομα. pudeat (ὑποτ. ἀπορηματικὴ dubitativus) = πρὸς τί νὰ ἐντρέπωμαι. tempore isodunamēi πρὸς τὸ periculo εἰς τὰς δημοσίας δίκας, τὸ δὲ commodo = ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, τὸ ὅποιον εἶναι τὸ θέμα τῶν ἰδιωτικῶν δικῶν. abstraho = ἀποσπῶ, ἀφέλω. avoco = μετακαλῶ, ἀποτρέπω. quares. Ὁ Κικέρων ἐκ τῆς ὑποτιθεμένης ἀντιρρήσεως τοῦ κατηγοροῦ ὁρμώμενος ἀντλεῖ ἀπὸ θέματος ἐντελῶς δευτερευούσης σημασίας τὰ ἰσχυρότερα ἐπιχειρήματα καὶ ἀσφαλῶς δημιουργεῖ τὸ λαμπρότερον

μέρος τοῦ λόγου του. ego fateor. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐξετίμων τὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐνασχόλησιν καὶ χλευαστικῶς ἐκάλουν αὐτὴν graecum otium (χάσιμο χρόνου, ἑλληνικὴ τεμπελιά). Συγκатаβατικώτεροι εἶναι πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἠδύνατο τοὺς καρποὺς τῆς σχολῆς των αὐτῆς νὰ διαθέσουν πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ὅπως ὁ Κικέρων. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχον ἐντελῶς διαφορετικὴν ἀντίληψιν τοῦ πράγματος. Τοὺς ὀπωσθήποτε ἐγγυῶντο εἰς τὰς σπουδὰς ἐξετίμων καὶ ἐσέβοντο, οἱ δὲ ἀσχολούμενοι εἰς αὐτὰς οὐδέποτε ἠσχύνοντο νὰ ὁμολογοῦν τὴν ἐνασχόλησίν των καὶ νὰ εἶναι μάλιστα ὑπερήφανοι δι' αὐτὴν.

13. reprehendat (reprehendo = ψέγω, ἐπιτιμῶ) καὶ suscenseat (suscenseo = ὀργίζομαί τινι) — δυνητικὴ ὑποτακτικὴ, τίς δύναται νά... si' σύνδεσον μὲ τὸ sumpsero εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου. Ἡ φουσ. σειρὰ τῶν λέξεων: si egomet sumpsero mihi ad haec studia colenda tantum quantum temporum conceditur ceteris ad suas res obeundas, quantum. κλπ., obeundas-ad obeundum suas res = πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἔργων των. celebrandos-ad celebrandum = πρὸς πανηγυρισμόν. ipsam requiem-solam requiem = διὰ μόνον τὴν ἀναπαυλάν, τὴν ἀναψυχὴν. tempestativus = ἔγκαιρος, ἔπειτα πρόφορος, πρόμιμος. recolo = πάλιν θεωρεῦω, ἀναπολῶ. ad recolenda = πρὸς ἀναπόλησιν. sumpsero = β' μέλ. ὡσάν νὰ προηγεῖτο α'. nemo me reprehendet. id = recolere haec studio eo magis = τόσῳ μᾶλλον. oratio et facultas = ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ orationis facultas = ἡ εὐπορία, ἡ ἀφθονία τοῦ λόγου. defuit τοῦ deesse = ἐλλείπω. quae = ea autem, δηλ. oratio et facultas. levior = κάπως κουφοτέρα, κατωτέρα, δηλ. πολὺ κατωτέρα. haugiam μὲ δυν. σημασίαν, θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀντλήσω. Iudii. Οἱ διάφοροι ἀγῶνες, σκηναϊκοί, ἱππικοί, μονομάχων κλπ. διὰ τοὺς ὁποίους πλῆθος ἡμερῶν ἀργίας καθιεροῦντο εἰς τὸ ρωμαϊκὸν ἡμερολόγιον. alveolus (ὑποκορ. τοῦ alveus-σκαφίς) = τράπεζα κυβικὴ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔπαιζον τοὺς κύβους. pila = σφαῖρα (τόπι) δερματίνη ὡς foot ball. recolenda = Ὁ Κικέρων ἐνοεῖ ὅτι ἡ τωρινὴ του ἀσχολία μὲ τὰ γράμματα δὲν ἔχει σκοπὸν τὴν μάθησιν, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν ἀνάμνησιν τῶν κατὰ τὴν νεότητά του μεμαθημένων. illa quae summa sunt. Τὰς ἀνωτέρας ιδιότητας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ κατέχη ρήτωρ ἀληθῆς καὶ ἀνθρώπος ἀναμειγνυόμενος εἰς τὴν πολιτικὴν (ὡς ὁ Κικέρων) πρὸς τὸ καλὸν τοῦ κράτους.

14. Nisi suasissem . . . numquam me obiecissem = ὑποθ. λο-

γος ἀπραγματοποιήτου. Ἄν μὴ ἐπειθον ἑμαυτὸν . . . οὐδέποτε θὰ ἐξέθετον ἑμαυτὸν. magno opere = σφόδρα, τὰ μάλιστα. laus = δόξα. honestas = ἐντιμότης, τὸ δεύτερον περιορίζει τὸ πρῶτον, τὴν δόξαν τὴν κτωμένην ἐντίμως. in ea persequenda, γερ. ἔλξῃς ἀντὶ in persequendo eam. ducō aliquid parvū = θεωρῶ τι μικρᾶς σημασίας. profiligatus = ἐξώλης, διεφθαρμένος. vox = praeceptum. in tenebris = εἰς τὰ σκότη, δηλ. τὴν λήθην. lumen accederet = ἂν μὴ προήρχετο τὸ φῶς τῶν γραμμάτων, ἂν μὴ δηλ. τὰ γράμματα ἔφερον αὐτὸ τὸ φῶς. quae omnia = δηλ. libri, voces, exempla. quam multas = πόσον πολλὰς. expressas (τοῦ exprimo = ἐκτυπῶ) = ἐκτύπους, ἀναγλύφους, ἢ μεταφορὰ ἐκ τῆς γλυπτικῆς. ad intuendum (τοῦ intueor) = νὰ τὰς προσβλέπωμεν (νοερῶς). cogitatione, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ cogitando = διὰ τοῦ διανοεῖσθαι, μὲ τὸ νὰ ἔχω εἰς τὸν νοῦν μου. confitormo = διαμορφῶ. me obicissem. Τὸ προηγούμενον ἔτος (63) ὁ Κικέρων εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ εἶχε στείλει εἰς τὸν θάνατον τοὺς κυριωτέρους ὄργανούς της.

Κεφάλαιον 7.

15. quaeret quispiam προβλ. τὸ ἑλληνικὸν ἴσως εἶποι ἂν τις. Ὑποτιθεμένη ἀντίρρησης, τὴν ὁποίαν προλαμβάνων ἀνασκευάζει ὁ ῥήτορ. summi viri = αὐτοί, τοὺς ὁποίους ἀνωτέρω ὠνόμασε fortissimos viros καὶ τῶν ὁποίων τὰς εἰκόνας (imagines) παρέδωκαν ἡμῖν οἱ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι συγγραφεῖς. proditae sunt = (prodo = ἐκφέρω, γνώριμον ποιῶ) = ἐγνώσθησαν, παρεδόθησαν. istane doctrina. Ἡ ἀντωνυμία ista διατηρεῖ τὴν καθαράν της σημασίαν ista = ea tua = μὲ αὐτὴν σου τὴν μάθησιν, τὴν ἰδικὴν σου, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαιδεύθης. effero laudibus = ἐπαίνοις ἐξαίρω, ἐγκωμιάζω. ego. Ἡ φρσ. seiō. ego fateor multos homines fuisse excellenti animo ac virtute et extitisse et moderatos et graves per se ipsos sine doctrina, naturae ipsius habitu prope divino. animo = κατὰ τὸ πνεῦμα, σημαίνει τὴν ἐσωτερικὴν ἀνωτερότητα. virtute = κατὰ τὴν ἀρετὴν, δηλ. κατὰ τὴν ἀνωτερότητα τὴν ἐκδηλουμένην εἰς τὰς πράξεις των. habitu = (habitus = ἔξις, διάθεσις, ποιότης), διὰ τῆς σχεδὸν θείας ποιότητος αὐτῆς τῆς φύσεως, moderatus = ὁ ἔχων ψυχὴν ἰσόροπον (μετρίαν) ἢ ὁποία γνωρίζει νὰ ρυθμίσῃ τὴν ζωὴν. gravis = βαρὺς, διακεκριμένος. saepius = ἐπιό, συγχο. τοῦ saepe, τὰς περι-

σοτέρας φοράς. *valuisse* = τοῦ *valeo* = ἰσχύω, ἔχω ἐπιρροήν. *idem ego* . . . Τὸ *idem* σύνδ. μὲ τὸ *ego* = καὶ ἐγὼ αὐτός. *hoc* = τότε. τὸ ἐπόμενον. *eximius* = ἐξαιρετος. *accesserit* (= *accedo* = χωρῶ, προσγίγνομαι, προστίθεται) = ὅταν προστεθῇ. *ratio* = λογική, σύστημα. *illud* = δηλ. ἡ ἐξαιρετος φύσις. Τότε δὲν ξεύρω νὰ εἶπω (= *nescio*) τὶ ἐξαιρετικὸν καὶ μοναδικὸν συνήθως γίνεται (*solet existere*) ἡ ἐξαιρετος φύσις.

16. *ex hoc numero* = τῶν ἐξαιρετικῶν φύσεων, δηλ. εἰς τὰς ὁποίας προστίθεται ἡ παιδείσις. *continentissimus* (*continens*) = συνεχῆς, ἐγκρατής, σώφρων) συνώνυμον τοῦ *moderatissimus*. *percipio* = καταλαμβάνω, νοῶ. *adiuvarentur* . . . *contulissent* = ὑποθ. λόγος τοῦ ἀπραγματοποιήτου. *me confero* = μεταβαίνω, τρέπομαι. *quod si* . . . *tamen* = ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη, ὅμως. *remissio* = ἄνεσις, ἀνακούφισις, ἀνάπαυλα. *iudicaretis* = ἡ ὑποθ. εἴχετε ὑποχρέωσιν νὰ θεωρήσετε. *ceterae* (*animi remissiones*) = αἱ λοιπαί. *omnium* = πρέπει νὰ νοηθῇ καὶ εἰς τὸ *temporum* καὶ *locorum* = ὅλων τῶν χρόνων, ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ὅλων τῶν τόπων. *alunt*, τοῦ *alo* = τρέφω. *secundas res ornant* = κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. «τὴν παιδείαν ἔλεγεν ἐν μὲν ταῖς εὐτυχίαις εἶναι κόσμον, ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις καταφυγὴν». *solatium* = παραμυθία, παρηγορία. *domi* = οἴκοι, ἀντίθετον *foris* = ἔξω, κυρίως εἰς τὸν πόλεμον. *pernoctant* = διανυκτερεύουν μαζί μας, δηλ. μᾶς συντροφεύουν κατὰ τὰς ἀγρυπνίας μας (στενοχωρίας μας). *peregrinor* = ἀποδημῶ, ταξιδεύω. *rusticor* = διαιτῶμαι εἰς τὴν ὑπαιθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς. *Africanum*, ἐννοεῖ Σκιπίωνα τὸ Ἀφρικανὸν τὸν νεώτερον, τὸν πορθητὴν τῆς Καρχηδόνης καὶ τῆς Νουμαντίας (185-129). Δι' αὐτὸ λέγει καὶ *hunc*, διὰ νὰ τὸν διαστείλῃ ἀπὸ τὸν προσβύτερον (*illum*). *C. Laelium*. Ὁ Κόιντος Λαίλιος ἔγινε περισσότερον γνωστὸς ἐκ τῆς γνωριμίας του πρὸς τὸν Σκιπίωνα. Ἐπονομάζετο *sapiens* καὶ *prudens* διότι τὸ 151 εἰσαγαγὼν ἀγροτικὸν νόμον καὶ πεισθεὶς ὑπὸ τῶν πατριζίων, ἀπέσυρεν αὐτόν. Ἦτο ρήτωρ καλὸς καὶ ὁ Κικέρων τὸν ἐξετίμα πολὺ. *L. Furiium* Ὁ Λεύκιος Φούριος ὁ ἐπονομαζόμενος *Philus*, ἐχορημάτισεν ὑπατος τὸ 136 π.Χ. Ὁ Κικέρων τάσσει καὶ αὐτὸν εἰς τὸν κύκλον τοῦ Σκιπίωνος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ μύησις τῶν Ῥωμαίων εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. *Catonem*. Εἶναι ὁ πρεσβύτερος Κάτων ὁ ἐπονομαζόμενος *Censorius* (τιμητικὸς, διότι ἐγένετο ὁ κατ' ἐξοχὴν τιμητής)

Καλεῖται *senex*, διότι καὶ εἰς ἡλικίαν μεγάλην διετήρησε τὴν ζωηρότητα τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μαχητικότητά του. Εἶναι ὁ κατ' ἑξοχὴν ἀντίπαλος τῆς ἐκπολιτιστικῆς τάσεως τοῦ κύκλου τοῦ Σκιπίωνος καὶ ἄγρυπνος φύλαξ τῶν ἀρχαίων καὶ αὐστηρῶν ρωμαϊκῶν παραδόσεων. Ἔγινε περίφημος ἢ τιμητεία του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας καὶ νόμους αὐστηροὺς ἔθεσε καὶ ἐπὶ τῶν ἡθῶν τῶν Ρωμαίων αὐστηρότατα ἠγροῦναι. *rusticantur* = ὑπενθυμίζει τὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν ἕπαθρον, εἰς τοὺς ἀγρούς, μετὰ τῶν ὁποίων τόσον ἦσαν συνδεδεμένοι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Κεφάλαιον 8.

17. *Quod si* = ἀλλὰ καὶ ἐν ἡ περιπτώσει. *ipsi* = οἱ ἴδιοι (ἡμεῖς). *haec* = *studia attingere* (= *attingo*) = νὰ ἀπτόμεθα, νὰ ἀσχολούμεθα. *sensu nostro gustare* = νὰ γενώμεθα διὰ τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως, νὰ ἀπολαύωμεν. *cum* = καίτοι. *omnino* = καθόλου. *sibi conciliarat*. Τὸ *concilio mihi aliquid ab aliquo* = πορίζομαι, κτῶμαι τι παρὰ τινος. *Roscii*. Ὁ Ρόσκιος ἦτο περίφημος ὑποκριτῆς τὸν ὅποιον ὁ Κικέρων ὑπερήσπισε εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοῦ ὁμωνύμου λόγου του (*pro Roscio Amerino*) δι' ἰδιωτικὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Κικέρων ἐγκωμιάζει πολὺ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν ἰδιοφυΐαν του (*summa venustas*). *ergo ille* = συλλογισμὸς ἢ ἐπιχείρημα ἐκ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον (*a minore ad maius*).

18. *Quotiens* = ποσάκις. *attendo aliquem* = προσέχω τινί, μὲ προσοχὴν ἀκούω τινά. *cum* ἐναντιωμ. = ἐνῶ. *agerentur* (*ago* = πράττω) τὰ ὁποῖα τότε ἐπράττοντο, ἐτελοῦντο. *dico ex tempore* = ὁμιλῶ, λέγω αὐτοσχεδιάζων. *quotiens* ἐννοητέον πάλιν τὸ *hunc vidi reuocatum* (*reuoco* = ἀνακαλῶ, καλῶ ἐκ νέου) ἀνακληθεῖς, κληθεῖς ἐκ νέου. Κυριολεκτεῖται ἐπὶ τῶν ὑποκριτῶν, οἱ ὅποιοι καλοῦνται εἰς τὴν σκηνὴν ἐκ νέου, διὰ νὰ ἐπαναλάβουν τι (*bis*). *accurate* ἐπίρ. ἐπιμελετημένως. *cogitate* = περιεσκεμμένως, κατόπιν δηλ. διανοητικῆς καὶ τεχνικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῶν στίχων. *scripsisset*. ἢ ὑποτ. δηλοῖ τὸ ἀόριστον, ὅσα ἤθελε γράφει. *probo* = ἐπιδοκιμάζω. *accepimus* (*accipio* = παραλαμβάνω) ἐκ παραδόσεως παρελάβομεν. *constare* (*consto* = συνίσταμαι, ἔγκειμαι) ὅτι ἔγκειται, συνίσταται. *excito* = διεγείρω, ἐξεγείρω. *in flo* = ἐμπνέω. *suo iure* = μὲ τὸ δίκαιόν του (διότι καὶ αὐτὸς ἦτο ἐμπνευσμένος ποιητής). Καὶ ποῖος ἄλλος εἶχε τὸ

δικαίωμα αὐτὸ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἐμπνεύσεως καὶ τοῦ θεοῦ χαρακῆ-
ρος τῆς ποιήσεως; *commendo* = ἐμπιστεύομαι. *videatur*, ἡ ὑποτ.
μετὰ τὸ *quod* διότι ἐκφράζει τὴν γνώμην τοῦ Ἐννίου. *probari* =
ἐνταῦθα ὁ Κικέρων προτιμᾷ ἀντὶ τῆς ἰδικῆς του γνώμης, ἡ ὁποία δυ-
νατὸν νὰ μὴ εἶχε πολλὴν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἦσαν γνωστοὶ οἱ δεσμοὶ του
μετὰ τοῦ ποιητοῦ, νὰ φέρῃ τὴν κοινὴν γνώμην, τῆς ὁποίας εἶναι
ἀναμφισβήτητος ἡ ἀξία. *veterum scriptorum*. Πολὺ συχνὰ ὁ Κι-
κέρων ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του πρὸς τοὺς ἀρχαίους ποιητὰς καὶ
συγγραφεῖς καὶ ἰδίως τοὺς Ἑλληνας. Δι' αὐτὸ λέγει «*praeter cete-
ros Φιλέλληνες et sumus et habemur*» = ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ εἴ-
μεθα καὶ θεωροῦμεθα Φιλέλληνες. *arte* διὰ τῆς λέξεως αὐτῆς συγκε-
φαλαιώνει τὰ διὰ τῶν προηγουμένων ἐκφρασθέντα νοήματα. *doctrina
et praeceptis*. *Ennius*, ὁ ἀρχαιότερος ἐπικὸς ποιητὴς τῶν Ῥωμαίων
(236 - 169). Συνέγραψεν *Annales* (Χρονικά), τὰ ὁποία περιεῖχον τὴν
ἀρχαιοτέραν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης μέχρι τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ. Σφί-
ζονται ὀλίγοι μόνον στίχοι. Πρῶτος μετεχειρίσθη εἰς λατινικοὺς στί-
χους τὸ ἠρωϊκὸν ἑξάμετρον.

19. *barbaria* = βαρβαρικὴ χώρα. *respondent* = ἀπαντοῦν, ἀντη-
χοῦν. *flecto* = κάμπτω. *consisto* = ἵσταμαι (σιωπηλός). *institutus* =
παιδευμένος. *non moveamur* = δὲν ὀφείλομεν νὰ συγκινοῦμεθα.
itaque = *et ita* = καὶ δι' αὐτό. *dedico* = ἀφιερώνω.

Κεφάλαιον 9.

Expetunt = *repetunt*. *olim* = ἀπὸ πολλοῦ χρόνου. Δὲν πρέπει νὰ
ἐξηγηθῇ ποτε, διότι τότε θὰ ὑπετίθετο ὅτι ἡ ποιητικὴ παραγωγή τοῦ
Ἀρχίου πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἐξαντληθῆ. *attigit* (*atingo* ἀπτομαι) =
ἤψατο, ἐπεχείρησε νὰ ὑμνήσῃ. *durior* καὶ ἐνταῦθα τὸ συγκρ. ἀπολύ-
τως = πολὺ τραχὺς.

20. *aversus a Mysis* = ἄμουςος. *qui non... patiatur man-
dari* = πρότ. ἀναφ. τελικὴ (*ut is non patiatur* = ὥστε νὰ μὴ ἀνε-
χεται νὰ παραδίδεται. *aeternum* = προλ. κατηγορούμενον, *ut aeter-
num sit* = ὥστε νὰ εἶναι αἰώνιον. *praeconium* = ἐγκώμιον. *prae-
dico* = κηρύττω, ἐγκωμιάζω. *item* = ὁσαύτως. *dilexit* (*diligo*) ἠγά-
πησε. *quae gesserat* = *suas res gestas* = τὰς πράξεις του, τὰ κα-
τορθώματά του. *acroama* κατὰ τοὺς Ἑλληνας πᾶν ὅ,τι ἀκούει τις
εὐχαρίστως, εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὑπνοοῦνται πρόσωπα, ἀριστοτέχναι,

μουσικοί, ὑποκριταὶ κλπ. L. Plotium: Ὁ πρῶτος λατῖνος ρητοροδιδάσκαλος.

21. *versatum in multa varietate* = λαβόντα πολλὰς καὶ ποικίλας μεταβολάς. *ab hoc Archia expressum est* (*exprimo* = ἐκτυπῶ), ἐξετέθη (ἐποιήθη ἐν στίχοις). *aperuit* (*aperio* = ἀνοίγω) = ἤνοιξε. *vallatum* (*vallum* = χαράκωμα) χαρακωμένον, ὠχυρωμένον. *regio* = περιοχή, χώρα. *manus* = χεῖρ, δύναμις. *fudit* (*fundo* = χέω, καταβάλλω) = κατενίκησε. *eiusdem* = τοῦ ἰδίου, τοῦ Λουκούλλου. *ereptam esse et servatam esse* = ἀπαρ. παθ. παρ. τῶν ρημάτων *eripio* (ἐξαπατάω) καὶ *servo* (σώζω), ὑποκείμενα τῆς ἀπροσ. φράσεως *laus est*. *depressa* (*deprimo* = καταστρέφω). *classis—victoria*, qua *depressa est classis*, ἡ νίκη διὰ τῆς ὁποίας κατεστράφη ὁ στόλος τῶν ἐχθρῶν. *cum* = πρόθ. μετὰ (τῶν φονευθέντων ἀρχηγῶν, διὰ τῆς ὁποίας δηλ. νίκης κατεστράφη ὁ στόλος καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἐφονεύθησαν). *quae quorum* κλπ. ἢ φvs. σειρά: *fama pop. Rom. celebr.* *ab iis, ingeniis quorum haec* (*quae*) *efferuntur* = ἡ φήμη δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἕμνεῖται ὑπὸ τούτων, διὰ τῶν πνευμάτων (τῆς ἰδιοφυΐας) τῶν ὁποίων ταῦτα (τὰ τρόπαια κλπ.) ἐξαίρονται, ἐγκωμιάζονται. *Mithridaticum bellum*, ἐννοεῖ τὸν β' Μιθριδατικὸν πόλεμον (74-63) καὶ μάλιστα τὴν περίοδον αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔδρασαν ὁ προστάτης τοῦ ποιητοῦ Λούκουλλος. *aperuit Pontum* = διήνοιξε τὸν Πόντον. Πραγματικῶς μεγάλαὶ πόλεις, Σινώπη, Ἀμισός, Θεμίσκυρα, Εὐπατόρια, Ἡράκλεια κ.ά., ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸν Λούκουλλον (72-70). *Armeniorum copias 200 χιλ.*, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων Τιγράνης. Ἡ ρωμαϊκὴ δύναμις ἦτο τόσον μικρά, ὥστε ὁ Πλούταρχος διηγεῖται ὅτι ὁ Τιγράνης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ εἶπεν. «Εἰ μὲν ὡς προσβευταί, πολλοὶ ἀρείουσιν, εἰ δὲ ὡς στρατιῶται, ὀλίγοι». Ἐνταῦθα μὲ τὸ *fundit* ἐννοεῖ τὴν μάχην παρὰ τὰ Τιγρανόκερτα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἀρμενίας, ὅπου ὁ Λούκουλλος κατενίκησε τὸν Τιγράνην (τὸ 69 π.Χ.). *urbem Cyzicenorum*. Ἡ πολιορκία τῆς πόλεως Κυζίκου, ἡ ὁποία ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἐν Προποντίδι δμονώμου νήσου παρὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Μυσίας, μεθ' ἧς συνεδέετο διὰ γεφυράς. Ταύτην ἀπήλλαξε τῆς ἀπειλῆς τοῦ Μιθριδάτου ὁ Λούκουλλος τὸ 73. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐγένετο ἡ ναυμαχία παρὰ τὴν Τένεδον.

22. *putatur* = νομίζεται. *constitutus esse* = ὅτι ἰδρῶθη. *at, να*

συνδεθῆ μετὸ certe = ἀλλὰ βεβαίως. huius = τοῦδε, τοῦ ζῶντος Κάτωνος, δηλ. τοῦ ἐπονομαζομένου Ὑτικαίου (Uticensis). proanus = πρόπαππος. decoro = κάλλωπιζω, κοσμῶ, λαμπρύνω. in sepulchro. Ὁ ἱστορικός Τίτος Λίβιος ἀναφέρει ὅτι ἔξω τῆς Ρώμης παρὰ τὴν πύλην τῆς Καπύης, ὅπου ἦτο τὸ μνημεῖον τῶν Σκιπιῶνων, ὑπῆρχον τρεῖς ἀνδριάντες, τῶν ὁποίων δύο ἀνῆκον εἰς τοὺς Σκιπιῶνας καὶ ὁ τρίτος εἰς τὸν ποιητὴν Ἐννιον. Ὅταν ἀνεκάλυψαν ὁμοῦ τὸν τάφον τῶν Σκιπιῶνων, μάτην ἀνεζήτησαν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ἐννίου. Τὸ ῥῆμα putatur (= νομίζεται. ὑπάρχει ἢ γνώμη) μαρτυρεῖ ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἦσαν πολὺ βέβαιοι περὶ τοῦ πράγματος. Maximī, Marcelli, Fulvii. Ὁ πληθυντικὸς εἶναι ῥητορικὸς τρόπος. Δὲν πρόκειται περὶ πολλῶν Μαρκέλλων οὔτε Μαξιμίων οὔτε Φουλβίων. Μάξιμος εἶναι ὁ Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος ὁ ἐπονομασθεὶς cunctator (μελλητής), ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τοῦ Ἀννίβα καὶ εἶχεν εἰσαγάγει τὴν βραδείαν τακτικὴν πρὸς ἐξάντλησιν τοῦ ἀντιπάλου. Μάρκελλος εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Νώλαν καὶ ὁ πορθητὴς τῆς Σικελίας. Φούλβιος εἶναι ὁ Μᾶρκος Φούλβιος Νουμπίλιωρ, νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν, ὑπάτος τὸ 189. Ὑπάρχει καὶ ἄλλος Φούλβιος, ὁ Κόϊντος Φούλβιος Φλάκκος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν β' καρχηδονικὸν πόλεμον ἔλαβε τετρακίς τὴν ὑπατείαν καὶ ἀνέκτησε τὴν Καπύην.

Κεφάλαιον 10.

illum-Ennium. haec = ταῦτα ἐποίησε, τὰ ἀνωτέρω. hunc-Archiam. in hac = ἐν τῇ Ἡρακλείᾳ. eicio = ἐκβάλλω. Rudinum = τὸν ἐν Ρωδαιαῖς, διότι πατὴρ τοῦ Ἐννίου ἦσαν αἱ Ρωδαιαί, πόλις τῆς Καλαβρίας. Ἐκ τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ῥήτορος, ἀπὸ τοῦ ἐλάσσονος εἰς τὸ μείζον, ἐννοοῦμεν ὅτι αἱ Ρωδαιαὶ δὲν ἦσαν πόλις ἰσοπολίτις (civitas foederata) ὅπως ἡ Ἡράκλεια. receperunt = εἰς τὸν Ἐννιον τὸ πολιτικὸν δικαίωμα ἐδόθη τῇ μεσολαβήσει τοῦ Φουλβίου τὸ 184 π.Χ.

23. nam. Αἰτιολογεῖ ὁλόκληρον πρότασιν παραλειπομένην, ὡς ἐνδόλως νοουμένην. «Μήπως δύναται νὰ ἰσχυρισθῆ τις ὅτι περισσοτέρου λόγου ἀξία εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ποίησις τῆς Λατινικῆς; ἀσφαλῶς ὄχι. Διότι, κλπ.» percipi (= percipio) = ὅτι δρέπεται, ἀποκτάται· exiguus = βραχύς, μικρός. sane = προφανῶς. contineo = συνέχω, περιορίζω. Ἡ ἔννοια ὅθεν ἂν τὰ κατορθώματά μας ἔχουν ὡς ὅριον τὰς ἐσχάτας χώρας τῆς οἰκουμένης, τοῦ κόσμου. Εἶναι ῥητορικὴ ὑπερ-

βολὴ δικαιολογουμένη ἐν μέρει ἐκ τῶν τελευταίων κατορθωμάτων τοῦ Πομπηίου εἰς Ἀσίαν. eodem . . . quo = ἐκεῖ, ὅπου. tela = arma. manum = exercituum ἢ copiarum. quod = αἰτιολογικόν. cum . . . tum = καὶ . . . καί. scribitur = σχεδὸν ἀπροσώπως, γράφεται. de vita dimicant = περὶ ψυχῆς ἀγωνίζονται, ἀγωνίζονται μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. periculorum et laborum γεν. ἀντικ. incitamentum = παρόρμημα πρὸς κινδύνους καὶ πόνους. Graeca-Latina. Μολονότι ὁ Κικέρων ὁμιλεῖ μετὰ τινος ὑπερβολῆς ἐνταῦθα καὶ διὰ τὸ συμφέρον τοῦ πελάτου του, ἐν τούτοις ἡ ὁμολογία τοῦ ρήτορος ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἔχουν μεγαλυτέραν ἀξίαν τῶν λατινικῶν εἶναι πολύτιμος. Ἀπὸ ἀπόψεως εὐρύτερας διαδόσεως βεβαίως τὰ λατινικὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶχον ἀρχίσειν ἢ ἐξαπλοῦνται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ρήτωρ ὁμως κυρίως ὁμιλεῖ περὶ μείζονος ἀξίας. orbis terrae. Τοῦτο κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους θὰ δικαιολογηθῆ περισσότερον, διότι οἱ Ῥωμαῖοι πραγματικῶς διὰ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Καίσαρος εἰς τὴν Γαλατίαν, Γερμανίαν καὶ Βρεττανίαν ἤγγισαν τὰ ὅρια τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

24. atque . . . tamen = καὶ ὅμως. qui = εἰσάγει ἀναφ. αἰτιολ. πρότασιν, διὰ τοῦτο τὸ qui = quia tu. praesentem = κήρυκα, ὑμνητὴν. extitisset τοῦ exto = ὑφίσταμαι. contego = συγκαλύπτω. obruo = καταχώννυμι, κατακαλύπτω. quid = τί, διὰ τὴν εἰσαγάγη νέον παρὰδειγμα. cum virtute fortunam adaequavit = ἐξίσωσε πρὸς τὴν ἀρετὴν του τὴν τύχην, ὑπῆρξε δηλ. τόσον τυχερὸς ὅσον καὶ ἀνδρεῖος. contio = σύνοδος συνέλευσις. viri = δηλ. οἱ στρατιῶται τοῦ Πομπηίου. rustici = ἀγρόται. milites = στρατιῶται, ἐπομένως καὶ ἐκ τῆς προελεύσεως των (rustici) καὶ ἐκ τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν διήγον (milites) ἀνίκανοι νὰ κρίνουν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ποιητικῶν ἔργων. dulcedo = γλυκίτης. particeps = μέτοχος. illud, δηλ. τὴν ἀπονομήν τοῦ δικαίωματος τοῦ πολίτου. arprobo = ἐπιδοκιμάζω. Sigeo. Τὸ Σίγειον, ἀκρωτήριο ἐν τῇ Τρωάδι ὅπου λέγεται ὅτι ἦτο ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως. Magnus. Ἡ κολακεία ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πομπηίου, ὁ ὁποῖος ἠρέσκετο ἀκούων νὰ ὀνομάζεται μέγας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὸν Πομπηίου, ἐνῶ ἦτο ἀκόμη 24 ἐτῶν, ὁ Σύλλας. Ἐκτοτε παρέμεινε ὡς σταθερὸν ἐπίθετον τοῦ Πομπηίου, ὅπως μαρτυροῦν καὶ νομίσματα τῶν χρόνων ἐκείνων. Theorphanem Mytilenaeum = Θεοφάνης ὁ Μυτιληναῖος

συχνὰ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος. Ἦτο ἔμπιστος καὶ ἀγαπητὸς τοῦ Πομπηίου. Οἱ Μυτιληναῖοι μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦ ἀπένευμαν θείας τιμᾶς. civitate donavit. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶχε μόνον ὁ Ρωμαϊκὸς λαός, ἀλλὰ δι' εἰδικῶν νόμων παρεχωρήθη τοῦτο εἰς τοὺς μεγάλους στρατηγούς, τὸν Μάριον, τὸν Πομπήϊον. Ἄλλοι πάλιν, ὅπως ὁ Σύλλας, ὁ Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀντώνιος ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἄνευ νόμου κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

25. credo = πιστεύω. Ἡ φυσικὴ σειρά τῶν λέξεων non potuit perficere ut ab aliquo imperatore civitate donaretur. Τὸ ἐπιχειρήματα εἶναι ὅτι ὁ Ἀρχίας, ἐν ἧ περιπτώσει δὲν εἶχεν ἀποκτήσει διὰ τῶν νόμων τὸ δικαίωμα, θὰ ἦτο πολὺ εὐκολον νὰ τὸ λάβῃ παρὰ τινος στρατηγοῦ. hunc = τὸν Ἀρχίαν. libellum = ὑποκοριστ. τοῦ liber = βιβλιάριον. malus = ταπεινός, ἀδόκιμος. subiciio = ὑποβάλλω. tantummodo = τόσον μόνον, ἀναφέρεται εἰς ὅλην τὴν φράσιν· διότι ἐπιγράμμα πρὸς τιμὴν του εἶχε κάμει, τόσον μόνον, δι' ἐναλλασσομένων στίχων ὀλίγων διαφερόντων ἀλλήλων κατὰ τὸ μήκος. fecisset = ὑποτ. μετὰ τὸ quod, διότι δεικνύει τὴν σκέψιν τοῦ ποιητοῦ. iubere = ἐξαγορεύεται ἐκ τοῦ videdamus, ea condicione = ἀλλ' ὑπὸ τούτων τὸν ὄρον. qui = cum iis, αἰτιολογικὴ ἀναφ. πρότασις. sedulitas = φορτικότης. tamen = ἀντιτίθεται εἰς τὸ malī poetae : τὴν φορτικότητα ἑνὸς ταπεινοῦ (ἀσήμεου) ποιητοῦ ἐθεώρησεν ἐν τούτοις virtutem = τὴν ἀρετὴν, τὴν ἰκανότητα ἐν τῷ γράφειν. Sulla = ὁ Λεύκιος Κορνήλιος Σύλλας, ὁ ὁποῖος ἀπένευμε τὸ πολιτικὸν δικαίωμα εἰς τὸν ἐκ Μασσαλίας Ἀρίστωνα καὶ ἐννέα κατοίκους τῶν Γαδείρων. vendebat = ὁ Σύλλας ἐπώλει τὰ πράγματα τῶν προγεγραμμένων πολιτῶν. Ὁ Σύλλας ἐξέθετεν εἰς πώλησιν διὰ κήρυκος (per praeconem). ἐνῶ ὁ ἴδιος κατὰ Πλούταρχον «δεσποτικῶς ἐπὶ βήματος ἐκαθέζετο».

26. per se = δι' ἑαυτὸν, ἀφοῦ ἦτο familiarissimus. qui = ἀναφ. αἰτιολογικόν. ut natis. natis, τοῦ nascor = γεννῶμαι. pinguis = παχυλός, τραχὺς. peregrinus = ξενικός. Q. Metello Pio = ὁ Κ. Μέτελλος Πίος, ὁ ὁποῖος ἐσυγγένευε μὲ τοὺς Λουκούλλους, διότι ἡ ἀδελφὴ τοῦ Κ. Μετέλλου τοῦ Νουμιδικοῦ καὶ ἐπομένως θεία τοῦ Μετέλλου Πίου, ἦτο μήτηρ τῶν δύο Λουκούλλων. Ὁ Μέτελλος κατὰ τὴν ἀνθυπατείαν του εἰς τὴν Ἰσπανίαν (79-71) διεξήγαγε σφοδρὸς ἀγῶνας κατὰ τοῦ Σεργωρίου. Ἠρέσκετο εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς στιγμῆς καὶ ἐδέχετο νὰ τοῦ ἀπονέμονται θεῖαι σχεδὸν τιμαὶ διὰ σπονδῶν καὶ θυσιῶν

καὶ ἑστεφανοῦτο διὰ χρυσοῦ στεφάνου ἀπὸ Δόξας, αἱ ὁποῖαι κατήρχοντο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐν μέσῳ βροντῶν. *Coridubae* = Κορδοῦνη, πόλις τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ῥωμαῖοι γενικῶς καταφρόνουν τοὺς ἕξ Ἰσπανίας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι κακῶς ἐχειρίζοντο τὴν λατινικὴν. Ἐν τούτοις ὀλίγον βραδύτερον ἢ Ἰσπανία ἐπρόκειτο νὰ χαρίσῃ εἰς τὰ ρωμαϊκὰ γράμματα τρεῖς μεγάλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς, τὸν Σενέκαν, τὸν Λουκανὸν καὶ τὸν Κοϊντιλιανόν.

Κεφάλαιον 11.

obscurari = νὰ ἐπισκοτισθῆ. *optimus quisque* = πᾶς ἄριστος. *de contempnenda gloria* = ἕλιξις ἀντὶ *de contempnendo gloriam* = περὶ καταφρονήσεως τῆς δόξης. *in eo* = ἀσύνδετον, διότι εἶναι ἐπεξηγήσις τοῦ προηγουμένου. *praedicatio* = ἐγκώμιον. *nobilitas* = ἐπισημότης, δόξα (*gloria*). *despicio* = ὑπερορῶ, καταφρονῶ. *praedicari ac nominari* = ἀπροσώπως, νὰ προσγίνεται ἐγκώμιον καὶ δόξα.

27. *monumentorum* = τῶν μνημείων, τὰ ὁποῖα ἴδρυσεν αὐτός. *aditus* = τὰς εἰσόδους. *comite* = ὡς ἀφ. ἀπόλυτος, συνοδευόντος τοῦ Ἐννίου. *consecrare* = νὰ ἀφιερῶσῃ. *quare*. Τὸ συμπέρασμα τοῦ ρήτορος εἶναι διάφορον ἐκεῖνου, τὸ ὁποῖον ἀνεμένομεν ἐκ τῶν δύο προηγουμένων παραδειγμάτων, ὅτι δηλ. ὁ Φούλβιος ὡς μέσον δόξης εὔρε νὰ τιμῆσῃ τὰς μούσας καὶ τοὺς ποιητὰς. Ὑπερπηδῶν τὸ συμπέρασμα τοῦτο προχωρεῖ περαιτέρω εἰς ἄλλο, ὅτι καὶ οἱ δικάζοντες σήμερον τὸν Ἀρχίαν εἶναι πολὺ φυσικὸν νὰ θέλουν νὰ συνδέσουν τὸ ὄνομά των μὲ τὴν σωτηρίαν ἑνὸς ἐνδόξου ποιητοῦ. *armati-togati*. Ἡ ἀντίθεσις ἐγένεν ἐπίτηδες. Οἱ ἄνδρες τοῦ πολέμου εἶναι δύσκολον νὰ σκέπτονται εἰς τὰ τραχέα ἔργα των τὰς Μούσας, ἐνῶ οἱ τηβεννοφόροι δικασταὶ ἐν εἰρήνῃ ἔχουν ὑποχρέωσιν νὰ τιμοῦν αὐτάς. *abhorreo* = ἀφίσταμαι, ἀποτρέπομαι. *Decimus Brutus*, ὕπατος τὸ 138 π. Χ., ἦτο ρήτωρ καὶ καὶ γενικώτερον φίλος τῶν γραμμάτων. *Acci. L. Attihus*, ἐκ Πισαύρου τῆς Ὀμβρικῆς (170-84 π. Χ.). Ἐγραψε τραγωδίας. *Fulvius* = ὁ νικητὴς τῶν Αἰτωλῶν. Ὁ Ἐννιος τὸν συνάδευσεν εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμπρακίας (189).

28. *id* = τοῦτο, νὰ θεραπεύετε δηλ. τοὺς ποιητὰς. *verumtamen* = ἀλλ' ὅμως. *atque ... et ... que* = συνδέονται τρεῖς ἔννοιαι, καὶ ... καὶ ... καὶ ... *inchoavit* = ἤρξατο, ἐπομένως δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη. *quibus* = θὰ ἐννοήσωμεν ὄχι τοῦ *versibus*, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον

τῆς προηγουμένης προτάσεως, ὅτι δηλ. ἐπεχείρησε διὰ στίχων νὰ ὑμνήσῃ καὶ ἤρχισεν. Ἐπομένως «τούτου ἀκουσθέντος». *adornavi* = τοῦ ἔδωκα ὅλα τὰ μέσα (διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τούτο τὸ ποίημα). *qua detracta* = ταύτης δὲ ἀφαιρεθείσης, ἀποσπασθείσης (δηλ. τῆς ἀμοιβῆς). Ἡ μετοχὴ ὑποθετικὴ = ἂν ἀφαιρεθῆ. *curriculum* = ἄρμα καὶ μεταφορικῶς σταδιοδρομία.

29. Ὁ Κικέρων γενικεύει ἐδῶ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασε προηγουμένως μόνον δι' ἑαυτόν. *praesentiret in posterum* = πλεονασμός, προησθάνετο εἰς τὸ μέλλον. *et si . . . terminaret* = ἂν ἐτερομάτιζεν. *iisdem regionibus . . . quibus* = εἰς ταύτας τὰς περιοχὰς (ἄρτια), εἰς τὰς ὁποίας. *circumscriptum est* = εἶναι περιγεγραμμένον, περιορισμένον, *neque-neque* = οὔτε . . . οὔτε . . . οὔτε. *frango* = θραύω. *ango* = ἄγχω, πνίγω (κοινῶς πνίγομαι ἀπὸ φροντίδας) *nunc, enim, tō vero* = νῦν δέ, τώρα ὁμως. *insideo* = ἐπιζάθημαι· *virtus* = εὐγενῆς ὁρμὴ. *stimulis gloriae* = διὰ τῶν κέντρων τῆς δόξης. *non esse mittendam* = ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀπολεσθῆ. *nomimis* = γεν. ἀντ. εἰς τὸ *commemorationem* = ἡ ἀνάμνησις τοῦ ὀνόματός μας. *adaequo* = ἐξισῶ. *posteritas* = ὁ μετέπειτα χρόνος.

Κεφάλαιον 12.

30. *versamur* = ἀναστροφόμεθα. *ut σύνδεσον μετ' τὸ arbitremur* = ὥστε νὰ νομίζωμεν. *omnia nobiscum* = πάντα μεθ' ἡμῶν, δηλ. *animus, corpus, commemoratio nomimis nostri cum* = καίτοι. *otiosus* = ἀπράγμων, σχολαῖος. *spiritum duco* = ἀναπνέω. Ἡ ἐξήγησις· καίτοι μέχρι τοῦ ἐσχάτου διαστήματος (τῆς ζωῆς μας) οὐδόλως διάγομεν ἡσύχως καὶ ἀπόνως, *summis ingeniis* = *viris summo ingenio praeditis* = ὑπὸ ἀνδρῶν πεποικισμένων δι' ὑψίστου πνεύματος. *expressam* = ἐκτυπωθεῖσαν καὶ *politam* = καλλιτεχνηθεῖσαν. *vero* = τῷ ὄντι. *in gerendo* = ἐν τῷ πράττειν, καθ' ὃν χρόνον τὸ ἔπρατον. *spargo* = σπείρω. *dissemino* = διασκορπίζω. Ἡ ἔκφρασις διὰ τῶν ρημάτων τούτων γίνεται ποιητικὴ: *sive - sive* = εἶτε - εἶτε. *affutura est . . . pertinebit* = ὁ α' περιφραστικῶς μέλλον δεικνύει τὸ μελλοντικῶς ἀβέβαιον, ἐνῶ ὁ β' ἀπλοῦς τὸ μελλοντικῶς βέβαιον καὶ τὴν πεποιθήσιν τοῦ ῥήτορος. *affutura est, τοῦ absum* = ἀπειμι. *imagines*. Ἰδιαιτέρως διὰ τοὺς Ρωμαίους *imagines* ἦσαν καὶ τὰ κήρινα ὁμοιώματα τῶν προγόνων τὰ τοποθετημένα εἰς τὸ ἄτριον τῶν οἰκιῶν.

31. quare = δι' αὐτοῦ εἰσάγεται τὸ συμπέρασμα ὅλου τοῦ λόγου. pudor = σωφροσύνη. amicorum = νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ *dignitate*. cum—tum—τόσον . . . ὅσον, καί . . . καί, ἀντὶ νὰ εἴπη ab amicis cum illustribus tum vetustis = ὑπὸ φίλων καὶ ἐπιφανῶν καὶ ἀρχαίων. convenit, ἀπρόσ. ἀρμόζει. existimo = θεωρῶ, νομίζω. causa vero eius modi quae = cuius causa sit eius modi ut ea . . . causa = ὑπόθεσις. recentibus = τοὺς προσφάτους οἰκείους κινδύνους καὶ ἡμετέρους καὶ ὑμετέρους· ἐννοεῖ τοὺς ἐκ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα. profiteor = ὑπισχνοῦμαι. eo numero ἀντὶ est e numero eorum, qui . . . sunt habiti = πληθ. διότι τὸ numero εἶναι περιληπτικὸν = ἐθεωρήθησαν. itaque dicti — et tales dicti sunt = καὶ τοιοῦτοι ὀνομάστησαν. accipiatis = νὰ συνδεθῇ μὲ τὸ προηγουμένον ut eum. potius = magis = μᾶλλον. humanitas. ἐνταῦθα ἐπιείκεια, ὅπως καὶ τὸ acerbitas = ἀσθηρότης.

32. quae = οὐδ. ὅσα. pro = κατά, συμφώνως. confido = πέπεισμαι, ἐν τῇ ἀντιθέσει πρὸς τὸ spero. iudicialis = δικανικός. communiter = κοινῶς, γενικῶς. quae firme . . . ἐρημγεία· ὅσα δὲ ὠμίλησα, ἀσφαλῶς μακρὰν ἔμοῦ καὶ τῆς δικανικῆς συνηθείας καὶ περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνδρός καὶ γενικῶς περὶ αὐτῆς τῆς σπουδῆς.

$$A = FL^2$$